

l'arjau

REVISTA CULTURAL

Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols

Núm. 81 DESEMBRE 2018

Revista gratuïta

CALIDOSCOPI

Solidaritat en temps de guerra

- L'ENTREVISTA
ESTHER BUSSOT I LIÑÓN i el repte
de recuperar les històries personals
dels brigadistes per fer-los justícia
- CONTRASTOS
Col·lectius solidaris
- LES IMATGES
Darrere les barricades

Retrat de refugiats procedents d'Andalusia hostatjats a l'Hotel de la Platja de Sant Pol durant la Guerra Civil. AMSFG. Fons Vicenç Gandol (autoria: Vicenç Gandol)

EN AQUEST NÚMERO...

■ PRESENTACIÓ	3
■ CALIDOSCOPI	
Calidoscopi. Solidaritat en temps de guerra.....	4
El punt de vista	6
L'entrevista. Esther Bussot i Liñon	52
Contrastos	58
Les imatges.....	60
■ DIRECTORI	67

EDICIÓ

AJUNTAMENT DE SANT FELIU DE GUÍXOLS
www.guixols.cat

REDACCIÓ

ARXIU MUNICIPAL
SERVEI DE PUBLICACIONS D'ARXIU
Ctra. de Girona, 45-47
17220 St. Feliu de Guíxols
Tel. 972 32 25 93

COORDINACIÓ

M. ÀNGELS SUQUET

CONSELL DE REDACCIÓ

JOSEP AULADELL, MARC AULADELL, PERE
CARRERAS, JORDI COLOMEDA, DAVID HERNÁNDEZ

COL-LABORADORS

JOSEP AULADELL, ESTHER BUSSOT, JORDI
FINESTRES, JOSEP M. MUÑOZ, GEMMA TRIBÓ,
M. ÀNGELS SUQUET

FOTO DE LA PORTADA

RETRAT D'UNA MILICIANA DE MÀLAGA DAVANT DE
L'HOTEL DE LA PLATJA DE SANT POL. AMSFG. FONS
VICENÇ GANDOL (AUTORIA: VICENÇ GANDOL)

ASSESSORAMENT LINGÜÍSTIC

ELISENDA LORÉS I MIREIA TRULL

DISSENY I MAQUETACIÓ

DOSIS DISSENY

IMPRESSIÓ

GRÀFIQUES BIGAS

ISSN 2013-0813
DIPOÏT LEGAL: GI-1.611-89

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny, fotografies, dibuixos i estadístiques, no pot ser reproduïda, emmagatzemada ni transmesa de cap manera ni per cap mitjà (electrònic, mecànic, òptic, de gravació o bé fotocòpia) sense autorització prèvia de l'autor i editor.

MILLOR INICIATIVA
DE COMUNICACIÓ
INSTITUCIONAL
2014

Premis
Carles Rahola
de Comunicació Local

Comitiva de l'enterrament d'un brigadista al cementiri de Sant Feliu de Guíxols durant la Guerra Civil. AMSFG. Fons Vicenç Gandol (autoria: Vicenç Gandol)

PRESENTACIÓ Enguany es commemoren 80 anys de la retirada de les Brigades Internacionals del front republicà durant la Guerra Civil. Els brigadistes eren voluntaris estrangers per defensar la República davant del cop d'estat militar del 18 de juliol. Procedents de més de 50 països diferents –principalment de França, Alemanya, Bèlgica i Itàlia–, el seu reclutament fou promogut des de Moscou per la Internacional Comunista. Cap a 35.000 persones, principalment treballadors, van arriscar les seves vides per lluitar contra el feixisme. Uns 10.000 van morir i uns 7.000 van desaparèixer. Van deixar una forta empremta participant en el terrible conflicte amb uns mitjans i una preparació precaris.

Anteriorment als brigadistes, ja s'havien allistat voluntàriament jueus perseguits pels nazis i esportistes de l'Olimpíada Popular de Barcelona. El voluntariat va ser la base de la formació de les milícies i l'Exèrcit Popular, promogudes pel Comitè Antifeixista de Catalunya per a la defensa de la República. L'atenció i cura de ferits i refugiats es realitzà per mitjà de la Creu Roja, un moviment regit pels principis d'"humanitat, imparcialitat, neutralitat, independència, caràcter voluntari, unitat i universalitat". La causa republicana es guanyà el suport de molts intel·lectuals d'esquerres, alguns dels quals lluitaren com a brigadistes. John Langdon-Davies, enviat especial del *News Chronicle* a la Guerra Civil espanyola, fou molt crític amb la política de no-intervenció i va promoure la primera ONG de la història, Plan Internacional, per protegir els infants de la guerra.

El compromís personal va compensar la passivitat dels Estats, ja que tot just començat el conflicte, es constituí el Comitè de No-Intervenció o Comitè de Londres per impedir-ne la internacionalització. Aquesta institució, promoguda pel president de la República francesa, aplegà uns 27 països. Així, el govern legítim d'Espanya va tenir el suport de Mèxic i la Unió Soviètica, però els colpistes van comptar amb el suport dels règims feixistes de Hitler, Mussolini i Salazar. Malgrat tot no es contrarestà la brutalitat del feixisme ni s'evità la sanguinària repressió.

CALIDOSCOPI

Solidaritat en temps de guerra

"Comunistas, socialistas, anarquistas, republicanos, hombres de distinto color, de ideología diferente, de religiones antagónicas, pero amando todos ellos profundamente la libertad y la justicia, vinieron a ofrecerse a nosotros, incondicionalmente." Aquestes paraules han estat extretes del discurs de comiat que va fer Dolores Ibárruri a les Brigades Internacionals l'1 de novembre del 1938, a Barcelona. En l'homenatge que volem fer a tots aquests voluntaris que van oferir les seves vides per lluitar contra el feixisme, cal reivindicar la importància de la recuperació de la memòria històrica per garantir la justícia i la millora de la societat. Així mateix, volem estendre el reconeixement a totes les persones que, des de diferents àmbits, es van unir solidàriament per una mateixa causa. Molt sovint, van ser els més febles o desfavorits els qui mostraren més coratge. Gemma Tribó explica el paper de la memòria històrica i de la pedagogia en la construcció de societats autènticament democràtiques. Esther Bussot parla de la història dels brigadistes internacionals i ressegueix les biografies d'aquells que van ser enterrats –i pràcticament oblidats– a Sant Feliu de Guíxols. Josep Auladell descriu com es va organitzar el Comitè Local de Creu Roja de Sant Feliu de Guíxols durant la Guerra Civil i l'admirable tasca de les vint-i-set infermeres que s'hi van incorporar. Jordi Finestres explica el vessant humanitari de John Langdon-Davies, corresponçal del diari britànic *News Chronicle* el qual, en veure el patiment de la població civil, va promoure una organització per apadrinar nens tot just començar el conflicte. Josep Melcior Muñoz fa un reconeixement a la tenaç i pionera labor realitzada per l'arxiver Àngel Jiménez per recuperar la memòria històrica de la ciutat des de la proclamació de la república fins a la mort del dictador, amb especial atenció a la Guerra Civil. Finalment, a l'entrevista, Esther Bussot ens desvetlla què va motivar l'inici de la seva recerca i com l'ha anat realitzant al llarg dels anys.

Vist per la **DIDÀCTICA** MEMÒRIA HISTÒRICA I COMPROMÍS CÍVIC: CONSTRUIR UN FUTUR EN PAU. Algunes persones, especialment les generacions més joves, poden veure la història com la narració d'uns fets llunyans en el temps i, per tant, desconnectats del present que coneixen. No obstant, aquesta percepció no es correspon amb la realitat. D'entrada, és lògic pensar que el món en què vivim i la manera com s'organitza és el resultat d'un procés, el coneixement del qual ajuda molt a comprendre els elements que ens envolten i la manera com interactuen. Per una altra part, la informació del passat permet una anàlisi crítica del present i, per tant, el plantejament d'estratègies per millorar-lo. Sense consciència ni acceptació dels fets i actituds anteriors, rarament es podran canviar els esdeveniments ni les maneres de fer actuals, atès que tendiran a repetir-se.

A la pàgina de la dreta:

Activitat de plàstica amb fotografies antigues en una classe de primària de l'Escola l'Estació, en el marc dels Tallers d'Història del curs 2008-2009. AMSFG. Procedència: Escola l'Estació (autoria desconeguda)

Grup de nens i nenes de tercer de l'Escola Gaziel durant una visita a Mascanada, dins les activitats relatives als Tallers d'Història, curs 2008-2009. AMSFG. Procedència: Escola Gaziel (autoria desconeguda)

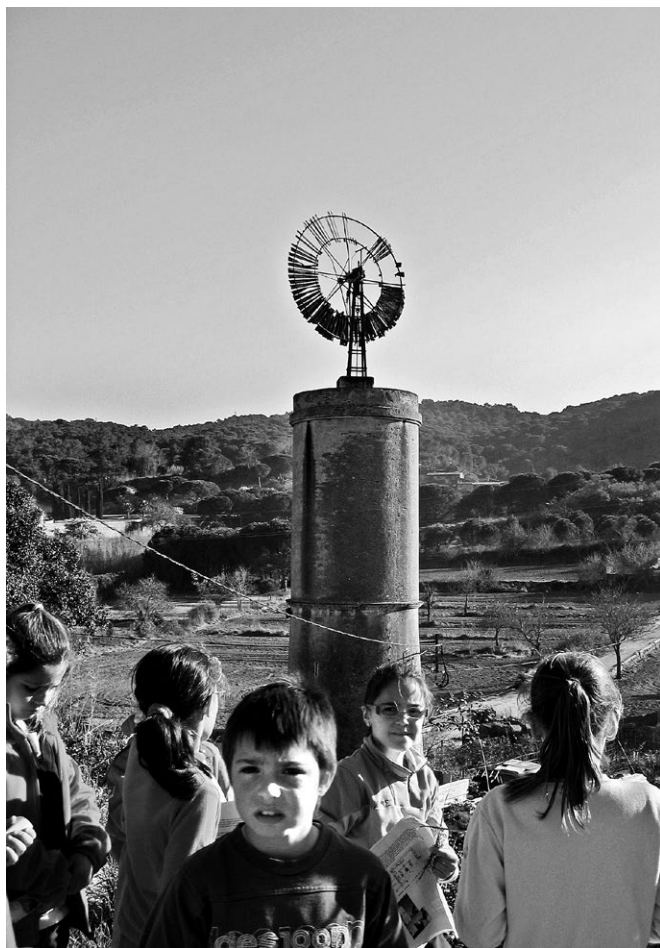
Activitat de plàstica a l'Escola Baldiri Reixach durant els Tallers d'Història. AMSFG. Procedència: Escola Baldiri Reixach (autoria desconeguda)

A baix, alumnes de primària de l'Escola Ardenya fent una visita a la casa Heller amb motiu dels Tallers d'Història del curs 2008-2009. AMSFG. Procedència: Escola Ardenya (autoria desconeguda)

Si intentem actuar moguts per la necessitat ètica de conèixer la veritat sobre el passat històric recent, el primer que haurem d'esbrinar és el perquè de les guerres del segle xx. En el nostre cas, donat que el país es va mantenir al marge de les guerres mundials, haurem de fer l'esforç de comprendre què va passar entre 1936 i 1939. La Guerra Civil espanyola és part de l'Europa dels anys trenta i l'actitud que adoptaren alguns països de l'entorn, en abandonar la II República a la seva sort, va ser el preludi d'un assaig que va permetre la "guerra total" iniciada per Hitler el setembre del 1939.

Per recuperar el coneixement d'aquells fets cal comprendre els interessos socials, polítics i econòmics de la conjuntura que travessava Europa, on durant el període d'entreguerres van créixer el nazisme i el feixisme. I recor-

D'esquerra a dreta:

Exposició "Sobre rodes" al pati de l'Ajuntament. Treball de plàstica del Tallers d'Història, curs 2010-2011. AMSFG. Col·lecció Municipal d'imatges (autoria: Rosa M. Rourich)

Sortida d'alumnes de P4 del curs 2008-2009 de l'Escola Baldori Reixach vinculada amb els Tallers d'Història. AMSFG. Procedència: Escola Baldori Reixach (autoria desconeguda)

Jornada de portes obertes a l'Arxiu Municipal l'any 1997. AMSFG. Col·lecció Municipal d'imatges (autoria desconeguda)

dar que Hitler i Mussolini, que ajudaren els colpistes del 36 a guanyar la guerra, un cop acabada la II Guerra Mundial foren jutjats per la comunitat internacional. En canvi, al nostre país, es va permetre la pervivència d'una dictadura filla dels perdedors de la Segona Guerra Mundial. De res serveix lamentar-nos-en, sabem que els interessos militars dels Estats Units i el clima bipolar de la guerra freda van fer possible la llarga dictadura. I Franco no va ser jutjat com es mereixia com a criminal de guerra al costat de Hitler i Mussolini. La ferida a la pau, provocada per l'aixecament en armes de juliol del 1936, encara es projecta sobre la nostra convivència. La lluita clandestina dels antifranquistes per recuperar la democràcia va desembocar en els pactes de la Transició, que ens han portat a la imperfecta democràcia actual. La memòria d'aquests fets és necessària per construir entre tots un futur de pau assentat en una democràcia de qualitat i inclusiva, que no tingui por de la diversitat dels seus pobles i que aprengui a resoldre els problemes socials i polítics a través del diàleg i el pacte.

A Sant Feliu de Guíxols teniu la sort que l'Arxiu Municipal ha promogut convocatòries de recerca històrica. La participació de moltes persones a aquestes convocatòries i el treball pacient de l'Àngel Jiménez com a historiador han fet possible que, actualment, disposeu d'una bona bibliografia d'història local contemporània. La meva vinculació amb Sant Feliu de Guíxols és llunyana, suposo que per aquest motiu m'heu convidat a compartir aquestes reflexions a *L'Arjau*. Fa anys, com a professora de la Universitat de Barcelona, vaig descobrir com les recerques històriques sobre la vila es posaven al servei de la comunitat educativa. Les recerques no es quedaven en un calaix o, simplement, engrossien els prestatges de la biblioteca, es feien servir perquè els mestres i professors compartissin els nous coneixements i l'Arxiu animava que els nois i noies de la vila els fessin seus de manera activa i lúdica. Aquesta projecció educativa la vaig viure personalment quan vaig assistir –amb els meus alumnes futurs mestres– a una representació històrica de l'arribada del vaixell de la sal i vaig tenir l'oportunitat de comprovar com la comunitat educativa gaudia aprenent història de Sant Feliu de Guíxols en un ambient festiu i innovador. Sempre he recordat aquella visita com una experiència positiva d'aprenentatge de la història a partir de la vivència i la representació històrica.

La interrelació entre recerca històrica i servei a la comunitat educativa és útil per reflexionar sobre la importància de la recuperació de la memòria

La memòria d'aquests fets és necessària per construir entre tots un futur de pau assentat en una democràcia de qualitat i inclusiva, que no tingui por de la diversitat dels seus pobles i que aprengui a resoldre els problemes socials i polítics a través del diàleg i el pacte

històrica. ¿De què ens serveix conèixer la tasca generosa del periodista John Langon-Davies durant la guerra o l'acolliment de la Brigades Internacionals a l'Hospital de s'Agaró si no difonem aquests coneixements perquè la memòria exemplar d'aquests fets ens ajudin a consolidar els valors de la solidaritat i l'ajut mutu en situacions de conflicte?

La recuperació de la memòria històrica dels fets de la guerra a totes les escales, també a la local, ha d'actuar d'antídot contra la guerra i a favor de la pau. El desconeixement de la crueltat de la guerra potser expliqui que avui alguns grups promoguin accions violentes. Aquestes situacions recorden l'expressió utilitzada per Hanna Arendt quan va qualificar els fets de la II Guerra Mundial de *banalització del mal*. Per això és urgent recuperar la memòria dels més de 85 milions de morts que varen comportar les dues guerres mundials i la Guerra Civil espanyola. L'oblit de les guerres del segle xx pot provocar una amnèsia col·lectiva molt perillosa. En qualsevol moment, com succeí a l'antiga Iugoslàvia, la violència pot destruir la convivència pacífica construïda amb molts esforços des de finals de la II Guerra Mundial amb la proposta de la Unió Europea.

La història com a disciplina fa anys que és present als currículums escolars i no sempre per ajudar els ciutadans a pensar críticament. A les generacions educades durant la dictadura ens varen imposar una versió "oficial" de la història que tenia per objectiu glorificar els herois del cop d'estat violent contra la II República, versió "oficial" on només tenien cabuda els vencedors feixistes, i els perdedors, els republicans i els exiliats eren absents o calumniats. L'oblit de les memòries no concordants amb la història "oficial" s'ha donat a totes les societats. Però, en situacions de dictadura les memòries democràtiques han estat negades. Així, mentre els vencedors de la Guerra Civil gaudien d'una situació privilegiada (dominaven els mitjans de difusió per imposar la versió "oficial" de la història), els vençuts veïen com es manipulava i negava el seu protagonisme.

A Europa, des dels anys setanta, gràcies a la recuperació de la memòria històrica, els greus oblitats dins la història oficial de diferents països s'han anat superant, però la tasca no ha estat fàcil. El camí ha estat el diàleg entre la memòria històrica dels grups o fets oblidats amb el coneixement històric acadèmic. Avui dia, no hi ha història de la humanitat sense la recuperació de la història de les dones i no es pot explicar la II Guerra Mundial sense la memòria dels camps d'extermini i l'Holocaust, ni parlar de la història de

Recreació històrica de l'arribada del vaixell de la sal als Tallers d'Història l'any 1998. AMSFG. Col·lecció Municipal d'Imatges (autoria desconeguda)

Equip dels Tallers d'Història durant la recreació històrica de l'arribada del vaixell de la sal l'any 1998. D'esquerra a dreta: Sílvia Alemany, David Hernández, Àngel Jiménez i Jordi Gaitx. La segona començant per l'esquerra és Gemma Tribó. AMSFG. Col·lecció Municipal d'Imatges (autoria desconeguda)

El treball pacient de l'Àngel Jiménez com a historiador ha fet possible que, actualment, disposeu d'una bona bibliografia d'història local contemporània

França contemporània sense analitzar el govern de Vichy o les atrocitats comeses durant la guerra d'Argèlia. I al nostre país no podem entendre la dictadura franquista sense explicar la repressió cruel i arbitrària de la immediata postguerra (els 140.000 mil morts de les fosses del silenci) i sense reconèixer el protagonisme dels presos polítics de la dictadura en la lluita per la democràcia.

Actualment, la transformació de la cultura històrica ha portat a una visió de la història més democràtica. Al llarg del segle xx, el relat històric ha passat d'atorgar protagonisme als fets polítics i militars individuals, majoritàriament dels vencedors de les conteses, a valorar el protagonisme col·lectiu dels processos socials, que ha propiciat la interacció entre història i memòria. Aquests canvis han legitimat les fonts orals com a instruments de recerca històrica, fet que ha estimulat el naixement del concepte de *memòria històrica*. Així, la transformació del coneixement històric s'ha projectat a la història divulgada als mitjans de comunicació, que és la història que rebem els ciutadans, i també a la història escolar ensenyada a les aules.

Però: Com definim la memòria històrica? És el dret dels ciutadans a conèixer la pròpia història, sobretot la contemporània, i que aquesta història inclogui la memòria diversa dels pobles i dels grups, i de manera específica dels grups que han lluitat pels valors democràtics i per les llibertats (*memòria democràtica*). Aquest procés de recuperació de les diverses memòries negades és urgent als països que hem viscut dictadures i ajuda a fer comprensible la relació entre els testimonis del passat i els processos històrics contemporanis.

Dins de cada societat, i de manera particular dins les fronteres de cada estat-nació, les relacions de poder afirmen unes identitats i en neguen unes altres, privilegien uns valors i en marginen uns altres. És en l'anàlisi d'aquestes contradiccions que neix el concepte de *memòria històrica* com a eina per recuperar i fer present la història dels grups marginats o de les idees vençudes. La història contemporània necessita d'aquestes memòries divergents de la versió "única de la història" per construir un relat coherent, objectiu i inclusiu. Sortosament, l'actual historiografia contemporània inclou i recupera la memòria històrica/democràtica en el seu relat i facilita el coneixement dels fets traumàtics de la nostra història recent: repressió a la postguerra immediata, fosses comunes, presons de la dictadura, nens perduts del franquisme... I constitueix la base d'una reflexió orientada a aprofundir en els valors democràtics: esforç per construir un relat històric integrador i veraç, recerca del protagonisme col·lectiu de les persones anònimes i senzilles, respecte a la diversitat, etc. Alguns llibres recents de Paul Preston, Hilari Ragner, Ricard Vinyes, Julián Casanovas o del recentment desaparegut Josep Fontana són testimoni d'un coneixement històric crític, compromès amb la recerca de la veritat.

La memòria històrica ens ajuda a pensar històricament: facilita l'ordenació seqüencial dels fets socials i la captació de l'alternança del canvi i la continuïtat en els processos socials

Per què és necessària la memòria històrica? Després de la Segona Guerra Mundial les aportacions de M. Halbwachs (*memòria col·lectiva*) i més endavant de P. Nora (*llocs de memòria*) varen facilitar la incorporació, lenta però irreversible, de la memòria històrica al coneixement històric. Així, la història del temps present i el coneixement dels problemes històrics més rellevants del segle xx han propiciat la recuperació de les memòries col·lectives oblidades, memòries que han ajudat a construir una història crítica del temps present. La memòria històrica s'ha incorporat al relat històric i l'ha modificat, ha enfortit els valors democràtics i ha col·laborat a construir la pau. Recuperar la memòria històrica no és un acte de venjança, és un acte de justícia i de respecte a la veritat. Si la història és la reconstrucció de l'evolució de les societats humanes al llarg del temps, aquesta única història de la humanitat es nodreix de la història dels seus pobles. I la història dels pobles es construeix també, però no únicament, amb la memòria. La memòria històrica ajuda a aprendre a pensar sobre el passat, a prendre consciència del temps històric. Així, les persones ens sentim part del temps social de tota la humanitat. El present està construït sobre el passat i, si desconexem el passat no comprendrem el present i no tindrem eines de reflexió crítica per construir el futur.

Recuperar la memòria democràtica/històrica constitueix un deure moral, humà i cívic envers les víctimes. És responsabilitat dels historiadors i els científics socials investigar què va passar. Les institucions democràtiques han de promoure la divulgació d'aquestes recerques que atorguen dignitat i sentit a la democràcia. La memòria democràtica a casa nostra no s'orienta cap a la justícia punitiva, serveix per construir les bases d'una societat més democràtica i més justa, capaç de reconciliar-se amb el seu passat. Com a ciutadans tenim dret a conèixer el nostre passat i hem de vetllar perquè no es donin situacions de manipulació del coneixement històric, i fer-ho sense caure en el que Todorov anomena *abusos de la memòria*.

Però la gestió de la memòria de la Guerra Civil i la postguerra és difícil. La visió manipulada de la Guerra Civil espanyola que els vencedors varen divulgar encara és vigent a la nostra societat. La gestió pública de la memòria històrica de la Guerra Civil i de la postguerra ha començat amb retard i és insuficient (la primera Llei és del 2007). Hilari Ragner, en un article publicat a *El País* ("Contra el negacionismo", juny, 2009), demanava a la justícia espanyola la inclusió d'un nou delictes que equiparés els qui neguen o minimitzen la repressió franquista al delictes d'apologia del terrorisme. Comparteixo la seva indignació quan afirma que alguns no s'atreveixen a negar la repressió franquista, però posen traves que s'investigui argumentant que és obrir ferides del passat. Segons Ragner, aquests són el mateixos que durant 40 anys varen publicitar reiteradament la violència roja i ara no deixen que s'investigui la violència blava. La recent abstenció al Congrés del Diputats (setembre del 2018) en la decisió d'exhumar el cadàver del dictador del Valle

de los Caídos mostra com, encara avui, la dreta espanyola nega el caràcter de dictadura al règim militar i antidemocràtic instaurat el 1939. I, en el cas espanyol, la recuperació de la memòria no pretén jutjar els culpables –la distància temporal ho impedeix–, però sí almenys impedir que es faci apologia de la dictadura. La recuperació de la memòria històrica pretén saber la veritat, fer un judici moral dels fets i retornar la dignitat a les víctimes. Segons Paul Preston, els que defensen el franquisme i ignoren el seu terror es converteixen en responsables del que ha conceptualitzat d'*Holocaust espanyol*.

A Catalunya cal agrair la tasca feta pel Memorial Democràtic que, conjuntament amb l'administració local, ha construït una xarxa de llocs de memòria que ajuden a crear consciència cívica i a comprendre la complexitat de la història del segle xx.

LA CONSTRUCCIÓN DE LA PAU: MEMÒRIA HISTÒRICA I CIUTADANIA

La memòria històrica ens ajuda a pensar històricament: facilita l'ordenació seqüencial dels fets socials i la captació de l'alternança del canvi i la continuïtat en els processos socials. Ajuda a comprendre que en tot esdeveniment social existeixen unes causes, un desenvolupament i unes conseqüències i a entendre que, en l'organització social, el binomi identitat/alteritat és important, perquè facilita aprendre a acceptar l'altre des de la vivència positiva de la pròpia identitat. Aspecte important en un món on la convivència multicultural és una realitat. També educa la sociabilitat democràtica practicant l'empatia o capacitat de situar-se en lloc de l'altre, i així fa comprensible el

Exposició a la casa de la Marquesa durant els Tallers d'Història, el 5 de maig del 1998. AMSFG. Col·lecció Municipal d'Imatges (autoria: Xavier Colomer-Ribot)

món de les interaccions humanes i dona pautes perquè els ciutadans aprenem a situar el jo, personal i social, en relació amb els altres. I fer-ho ens fa prendre consciència de la capacitat que tenim de millorar el món, integrant la nostra petita aportació a la comunitat en l'eix diacrònic de la vida de la humanitat, i fent-nos viure situacions històriques que faciliten la comprensió de la interrelació entre el passat, el present i el futur.

L'articulació del passat-present-futur en la percepció dels altres educa la capacitat de captar el temps social compartit, necessària per aprendre a pensar històricament. Aquest aprenentatge situa el compromís ètic de treballar per un món millor i atorga significat a la memòria històrica, com a eina de comprensió del passat i del present i com a camí de construcció del futur. Aquesta és l'aportació que la memòria històrica pot fer actualment a l'enfortiment de la democràcia. Per assolir aquests objectius cívics, la memòria històrica s'ha de convertir en llocs de memòria, visitables i entenedors, i així fer compartir a la ciutadania els fets més significatius que han de ser recordats per tothom. Visitar els llocs emblemàtics de la batalla de l'Ebre, l'hospital de s'Agaró on es van hostatjar les Brigades Internacionals, els búnquers construïts als Pirineus a la postguerra, etc. són activitats que ajuden a un millor coneixement del passat i estimulen la valoració de la democràcia i la pau com a les millors formes de convivència.

L'aportació als valors democràtics i cívics que la memòria històrica ajuda a construir, al mateix temps que forma el pensament històric dels ciutadans i de les noves generacions, la podem resumir en aquest conjunt de reflexions:

Permet captar la tensió ètica entre el passat, el present i el futur: el futur pot ser millor a partir de recuperar el passat de manera responsable des del nostre present. Cal comprendre que el present que vivim va ser futur per als nostres avantpassats i que el nostre present serà el passat dels nostres descendents. L'actuació en el present condiona la construcció del futur de les noves generacions. Així, la memòria històrica ajuda a assumir el compromís social com a part de la vida.

Facilita la situació del temps personal dins el temps social: la persona percep que el seu temps individual forma part del temps social o col·lectiu i pren consciència de pertànyer a la col·lectivitat, d'aquesta manera la memòria històrica afavoreix la construcció de relacions de pertinença i d'identitats socials.

Recompon el diàleg intergeneracional, sovint trencat per soroll de les nostres societats superficials i frívols. Gràcies a eines de memòria com les fonts orals, que contenen elements emocionals i formatius, les persones grans, a través d'entrevistes, vivències i amb el seu testimoni, es converteixen en font de coneixement. Així, el diàleg i la vivència ajuden a la comprensió dels canvis generacionals.

Aquest aprenentatge situa el compromís ètic de treballar per un món millor i atorga significat a la memòria històrica, com a eina de comprensió del passat i del present i com a camí de construcció del futur

Educa les emocions i permet la pràctica de l'empatia en relació amb situacions històriques evocades gràcies als llocs de memòria. Estar presencialment al lloc on varen succeir els fets ens acostava a la memòria històrica de manera vivencial a través de l'emoció, aquesta aproximació és més profunda que si la realitzem únicament a través del coneixement intel·lectual. No és al mateix explicar la Batalla de l'Ebre a un grup de ciutadans en un lloc qualsevol que fer-ho on va tenir lloc la batalla. Recuperar la memòria històrica visitant llocs de memòria facilita una reconstrucció del passat que integra alhora raó i emoció.

Fomenta el respecte al coneixement de la veritat i el compromís en la recerca de la veritat. En incorporar memòries negades o manipulades estimula l'esperit crític. També facilita la pràctica de la generositat i el perdó, com a base d'una societat reconciliada amb ella mateixa. La recerca de la veritat sobre el passat es converteix en fonament d'una convivència pacífica i consolida el dret dels ciutadans al coneixement i a la capacitat crítica.

Ofereix models de memòria exemplar: els actes i els fets de persones anònimes que han lluitat per millorar la nostra societat serveixen de model ètic i ens dona referents morals de conducta. En contraposició, el coneixement de fets traumàtics i violents es converteixen en models negatius que no s'han de repetir.

En síntesi, la recuperació de la memòria històrica ens ajuda a prendre consciència de la responsabilitat que des del present tenim envers els nostres descendents: la nostra actuació en el present condicionarà el seu futur, i construir el futur és una responsabilitat ètica, social i compartida, però també personal.

Gemma Tribó Traveria

Doctora en història contemporània i professora de didàctica de la història

Vist per la **MEMÒRIA** **ELS BRIGADISTES INTERNACIONALS DE GUÍXOLS I LA VALL D'ARO.** Les jornades d'homenatge als brigadistes internacionals organitzades enguany a la Vall d'Aro han servit per culminar una tasca de recerca realitzada durant prop d'una dècada. Un dels principals objectius de la investigació era conèixer el màxim d'informació sobre les vides i motivacions dels brigadistes que hi ha enterrats al cementiri de Sant Feliu de Guíxols de manera pràcticament anònima. Aquest coneixement previ era necessari per al seu reconeixement social i institucional, per poder-los fer justícia pòstuma. Aquest homenatge ha estat un gest molt important per restituir la dignitat que els havia estat privada, malgrat que es tracta de persones compromeses que van morir molt joves i van donar la seva vida per ajudar el poble espanyol a combatre el feixisme.

Al cementiri de Sant Feliu de Guíxols darrere la petita capella, a mà dreta, situats mirant la muntanya i en la darrera filera que va del nínxol núm. 279 al núm. 285 es troben la major part de les restes dels brigadistes internacionals que varen morir entre el maig del 1938 i gener del 1939. En aquesta filera en reposen set. Les cinc làpides, grises i esclovellades, han perdurat aquests vuitanta anys. Miraculosament sobrevisqueren la dictadura franquista sense que es produís la profanació o buidatge de les seves restes. Els seus noms gravats a la pedra deixen entreveure els llocs de procedència i les seves edats confirmen el drama de la crueltat de la guerra. Sense cap símbol¹ que els identifiqui, dues làpides de cantó contenen les restes de dos brigadistes més dels quals desconeixiem fins ara l'existència. La vuitena sepultura, aïllada en el bell i petit cementiri civil, en una làpida sense identificació, la núm. 24, reposen les restes de l'única dona provinent de l'Hospital Militar de s'Agaró. Fins a dia d'avui, desconeixiem les seves petjades. Semblaven que es perdrien per no ser mai més "redibuixades".

La investigació va començar per voler entendre què els havia portat fins aquí i estirar el fil que portés a esbrinar, el mínimament possible, algun detall de les seves vides. Com i per què arribaren a la Vall d'Aro i Sant Feliu de Guíxols? En un període molt curt entre l'abril del 1938 i gener del 1939, homes i dones que havien deixat els seus països, famílies, feines, decidiren per una concepció de la defensa de les llibertats col·lectives, involucrar-se en una guerra d'un país totalment desconegut i ajudar un poble en la seva lluita principal contra el feixisme.

Aquest és un petit homenatge a tots ells i en particular als que s'han quedat entre nosaltres. No només en aquest moment d'actes de record quan es compleix el 80è aniversari de la seva mort, sinó que aquesta commemoració marqui un abans i un després del seu reconeixement i una continuació de la seva memòria.

Per a vosaltres: Magdalena Girth, Paul Fagard, Georges Alfred Dallongeville, Juan Vicente Gasco, Kelvin Duan, Maurice Lessentier, Carlo Bossi i Jarosław Henrikowi Feledi.

A la pàgina dreta, comitiva per a l'enterrament de brigadistes al cementiri de Sant Feliu de Guíxols durant la Guerra Civil. AMSFG. Fons Vicenç Gandol (autoria: Vicenç Gandol)

APUNTS SOBRE LA CREACIÓ DE LES BRIGADES INTERNACIONALS

1. Dins els actes de commemoració del 80è aniversari (setembre - octubre del 2018), els nínxols de Jaroslaw Feledi, Carlo Bossi en el cementiri catòlic i el de Magdalena Girth en la zona del cementiri civil (la col·locació de les plaques identificatives fins ara inexistents).

Les Brigades Internacionals (BI) varen estar formades per un contingent d'entre 30.000 i 59.000 persones, segons les fonts que se citin, per homes i dones de més de 54 països d'arreu del món, els quals varen allistar-se per

Homes i dones que havien deixat els seus països, famílies, feines decidiren, per una concepció de la defensa de les llibertats col·lectives, involucrar-se en una guerra d'un país totalment desconegut i ajudar un poble en la seva lluita principal contra el feixisme

lluitar pels drets i llibertat dels republicans espanyols i sobretot, sobretot, per lluitar contra el creixent feixisme espanyol i europeu.

Els primers que van ser anomenats *brigadistes* foren una petita part dels atletes de la frustrada Olimpíada de Barcelona, que s'havia de celebrar un dia després de l'alçament militar, el 19 de juliol del 1936. La Guerra Civil espanyola es va anar internacionalitzant i França i el Regne Unit volgueren evitar-ho creant un Comitè de No-Intervenció anomenat Pacte de No-Intervenció. Es tractava de prohibir l'allistament de voluntaris estrangers tant a favor

Un cop arribats al centre de reclutament rebien una escassa preparació militar amb armes i si no amb pals que podia durar entre tres setmanes i dos mesos

d'un bàndol o d'un altre. El varen subscriure 27 països, però el pacte no va ser respectat ni per l'Alemanya de Hitler, ni la Itàlia de Mussolini, ni tampoc per Portugal, que van ajudar amb el seu armament al bàndol dels generals sollevats, ni per l'altra part, la Unió Soviètica, que va ajudar la República.

Oficialment les Brigades Internacionals no varen ser reconegudes per la República fins al 22 de novembre del 1936, però ja a mitjan octubre arribaren els primers voluntaris. A partir de la reunió del Komintern a Moscou, el 18 de setembre del 1936, el centre de reclutament internacional fou París, seu del partit comunista francès. Els brigadistes havien de sortir des dels seus països d'origen d'incògnit, per arribar des de França a la frontera espanyola. Quan les vies terrestres varen ser interceptades, s'obriren vies marítimes que en algun moment causaren una gran tragèdia com la del vaixell Ciudad de Barcelona, que fou torpedinat a l'altura de Premià de Mar el 30 de maig del 1937. Dels prop de 300 brigadistes que embarcaren, cap a una cinquantena moriren en les seves aigües. El seu destí era Albacete, centre de reclutament i entrenament de les Brigades.

A baix, les dues fotografies de l'esquerra, comitiva per a l'enterrament de brigadistes al cementiri de Sant Feliu de Guíxols durant la Guerra Civil. AMSFG. Fons Vicenç Gandol (autoria: Vicenç Gandol)

A la dreta, Festa dels brigadistes a la Taverna del Mar de Sant Pol. AMSFG. Fons Vicenç Gandol (autoria: Vicenç Gandol)

Un cop arribats al centre de reclutament rebien una escassa preparació militar

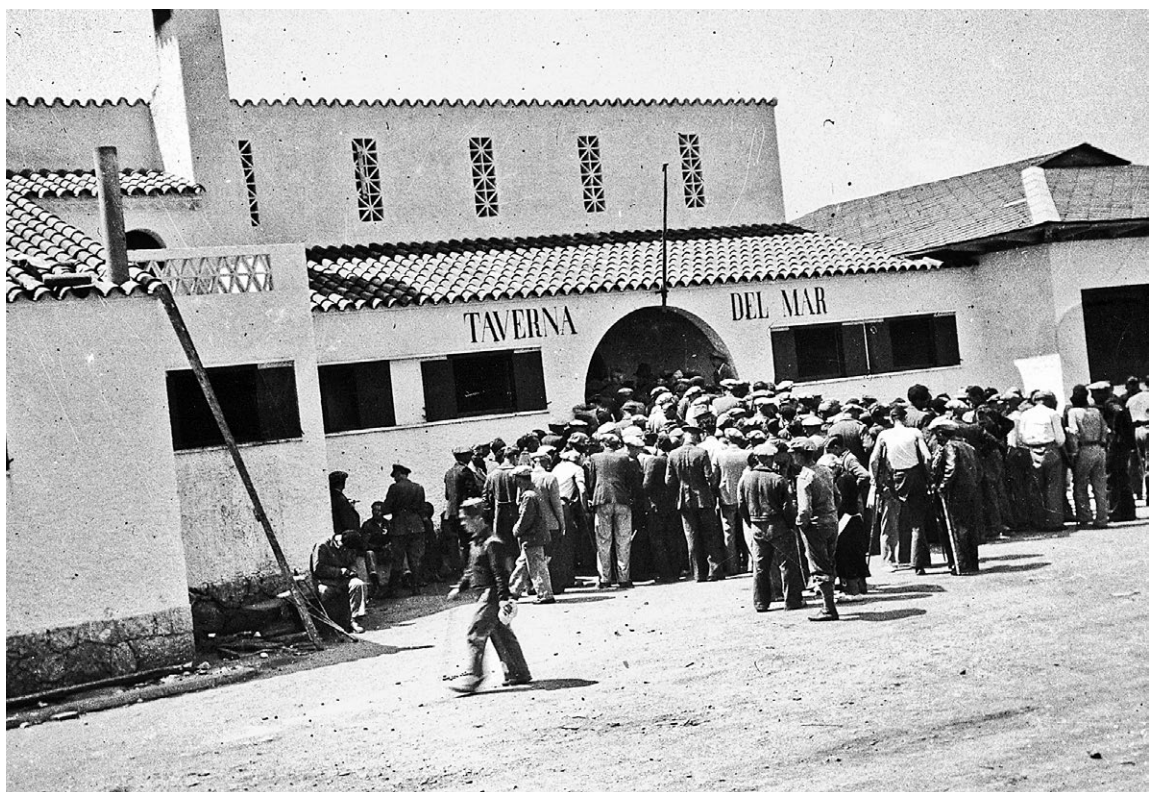

Batalles sagnants que varen defensar a costa de moltes vides, es calcula que uns 10.000 voluntaris moriren en el front en noms mítics com Jarama, Madrid, Guadalajara, Brunete, Belchite, Terol, Aragó i Ebre

amb armes i si no amb pals que podia durar entre tres setmanes i dos mesos. L'estructura de les unitats militars estava organitzada per brigades que a la vegada s'organitzaven segons l'idioma per facilitar la comunicació. Cada brigada estava formada per tres o sis batallons i cada batalló per les seves seccions o enquadraments. Noms llegendaris de les brigades i els batallons són les d'Abraham Lincoln, George Washington, British i Mackenzie-Papineau, formades per americans, britànics i canadencs; les Comuna de París, Marsellesa i Henri Barbuse, integrades per francesos; la Garibaldi amb brigadistes italians; la Dombrowsky, formada per polonesos, o la balcànica Thälmann, entre moltes d'altres.

Varen lluitar com a forces de xoc a les batalles més cruentes de la Guerra Civil espanyola. Batalles sagnants que varen defensar a costa de moltes vides, es calcula que uns 10.000 voluntaris moriren en el front en noms mítics com Jarama, Madrid, Guadalajara, Brunete, Belchite, Terol, Aragó i Ebre.

El 21 de setembre del 1938 el president de la República, Juan Negrín, anuncià la retirada de les Brigades Internacionals. Aquest fet provocà una gran consternació i desànim en els brigadistes, que veieren com després de tanta

lluita eren obligats a tornar als seus països d'origen, que oficialment els reclamaven. Durant els mesos d'octubre i novembre els brigadistes començaren les evacuacions. El 15 de novembre del 1938 desfilaren pels carrers de Barcelona en un comiat multitudinari. Alguns brigadistes no podien tornar atesa la situació política dels seus països. Aquest era el cas de polonesos, alemanys, italians, iugoslavs, txecs, jueus, etc. Però el degoteig de la marxa de brigadistes no va parar fins a finals de gener del 1939, fins i tot els primers dies de febrer amb l'exèrcit franquista trepitjant-los els talons. Passaren per camps de concentració francesos i alemanys, alguns d'ells es varen exiliar a Sud-amèrica i els que varen retornar als seus països d'origen, en alguns casos varen ser rebuts com a herois però poc després els governs els veieren com una amenaça per haver participat a la guerra d'Espanya i militat en el partit comunista. D'altres, els seus propis governs els empresonaren, com fou el cas de Suïssa, els castigaren i els arrabassaren els seus drets més fonamentals, com el vot. Sempre més varen estar sota sospita i van arribar a ser uns pàries en el seu propi país.

COM I PER QUÈ ES CREA L'HOSPITAL MILITAR NÚM. 4 DE LES BRIGADES INTERNACIONALS A S'AGARÓ

A causa de l'ocupació de la zona de Llevant per part de l'exèrcit franquista a primers d'abril del 1938, milers de ferits del front i dels centres hospitalaris foren evacuats de la zona de València cap a Catalunya. Aquest fet va obligar a posar en marxa un sistema d'hospitals distribuïts per la geografia catalana que poguessin donar cabuda als milers de ferits que venien del front. Els equips de metges i sanitaris eren nord-americans i estaven dirigits pel Dr. Barsky del Beth Israel Hospital de Nova York i amb l'ajuda del Medical Bureau to Aid Spanish Democracy, d'aquí que s'anomenessin també *hospital americana de les Brigades Internacionals*. L'arribada es produïa sobretot en trens-hospital i camions. El triatge es feia a Barcelona i d'allí, segons la gravetat o malaltia, es repartien pels hospitals de Barcelona, Badalona, Sant Cugat del Vallès, Mataró, Vic, Moià, les Planes, Caldes de Montbui, Farners (Santa Coloma) i s'Agaró. L'hospital que tingué més cabuda per rebre malalts fou Mataró. Metges i infermeres s'anaven intercanviant entre els diferents hospitals, per la qual cosa alguns d'ells els trobem referenciats en diferents centres. Aquest és el cas dels mateixos directors de les clíniques que ostentaven grau militar de capità metge i que solien passar un curt període de temps en les seves destinacions.

Com solien fer en aquests casos cercaven poblacions ben comunicades, edificis grans i espaiosos, des d'escoles fins a convents, balnearis i hotels. L'elecció de la zona de Sant Pol responia a diverses necessitats. Per una banda, la proximitat de la frontera amb França el feia ideal com a centre d'evacuació de brigadistes i de malalts declarats inútils i pendents de ser enviats als seus països de procedència. Per una altra, la zona ofería una bona xarxa de comunicacions per

Alguns brigadistes no podien tornar atesa la situació política dels seus països. Aquest era el cas de polonesos, alemanys, italians, iugoslaus, txecs, jueus, etc.

carretera, ferrocarril i ports. Les instal·lacions hospitalàries ocuparen dos hotels amb una capacitat de cent deu habitacions i cinquanta banys, unes dotze cases de luxe de la urbanització de s'Agaró i un restaurant. La urbanització, a més, comptava amb una xarxa de serveis d'enllumenat elèctric, telèfon i aigua potable. En els seus records, la infermera holandesa Johanna Bovenkerk descriu com s'emocionà quan arribaren als xalets de la urbanització i veieren unes cases semblants a Beverly Hills en miniatura, on trobaren jardins plens de flors i habitacions de colors de conjunt amb els lavabos i vàters de marbre rosa o verd. En paraules de la infermera que escriu a una companya li comenta "tu que hi vares ser durant la guerra (..), pots entendre que algú es torni tan poètic per un bany...". Al final varen poder comprovar que hi havia vàters però no aigua i que havien d'anar a buscar aigua de mar per netejar plats i fregar terres.

L'establiment de l'Hospital Militar el datem cap al 24 d'abril del 1938, quan es produeix la primera comunicació entre les Brigades Internacionals i l'Ajuntament de Castell d'Aro per demanar matalassos per als ferits i mutilats. Dos dies després, s'envià ajuda mèdica des de l'Hospital Militar de Vic consistent en 600 mantes i 1.200 llençols. A partir de l'ocupació dels hotels i cases, calculem una capacitat d'entre 300 i 400 persones. Com s'ha comentat l'hospital de s'Agaró era conegut més com un centre d'evacuació i malalts declarats inútils pendents de repatriació. Això corroboraria el comentari d'una testimoni oral que conegué alguns dels brigadistes que s'havien apropiat a la població, sobretot femenina, on no observà en ells cap signe de malaltia o mutilació².

L'aparell administratiu-militar estava dirigit pel capità metge i pel comissari polític, que s'encarregava de controlar l'ideari polític tant del personal sanitari com dels malalts. Els comissaris apuntaven a les seves llibretes el comportament i els possibles incidents, i feien informes que els declaraven si eren o no elements de fiar.

Els equips del servei sanitari que s'instal·laren en el paratge de s'Agaró el formaren metges de prestigi. El metge-cirurgià Sidney Vogel fou un nord-americà que havia dirigit l'hospital de la Casa Roja de Múrcia, com també l'Hospital Militar de Mataró i Farners de la Selva. Imre Beer amb graduació de major metge en cap, hongarès, dirigí la unitat de sanitat de la xv Brigada Abraham Lincoln. El búlgar Raymund Rhodes, el nom real del qual era Rajko Lalev Radevski, com a capità metge, també exercí el càrrec de director a s'Agaró i Farners de la Selva (Santa Coloma). I la que fou la directora amb grau de capità metge, que prèviament havia estat condecorada a la Unió Soviètica amb la medalla Stakhanovite a l'esforç i treball, la neuròloga i psiquiatra Braina Olga Rudina Pedanova Fossa, més coneguda per *Braina Voss*.

El servei sanitari estava reforçat per metges de medicina interna, metges cirurgians, dentistes, infermeres titulades i fisioterapeutes. De la relació d'infer-

2. Testimoni de Llúcia Liñon Liñon, de catorze anys el 1938.

L'aparell administratiu-militar estava dirigit pel capità metge i pel comissari polític, que s'encarregava de controlar l'ideari polític tant del personal sanitari com dels malalts

meres que varen ser destinades a s'Agaró s'han localitzat vint-i-tres dones de diferents nacionalitats: tres holandeses, dues romaneses, dues búlgares, una txecoslovaca, una nord-americana, una australiana, una anglesa, una turco-francesa, una britànica, una alemanya, una iugoslava, una suïssa, una belga, una polonesa, dues letones, una francesa i una hongaresa. Dels metges i metgesses: cinc polonesos, quatre iugoslaus, dues letones, dos búlgars, un romanès, un txecoslovac, un nord-americà, un austríac, un alemany, un francès i un hongarès. El personal sanitari es transferia entre els diferents hospitals militars i les destinacions eren principalment Mataró, Vic, Moià, s'Agaró i Farners.

Quan es procedí al recompte de les Brigades Internacionals per la Comissió Internacional de la Retirada de Voluntaris (CIRV) entre octubre i novembre del 1938, moment de la partida dels brigadistes, es registraren 383 ingressats: 114 americans, seixanta-vuit alemanys, cinquanta-set polonesos, cinquanta-quatre italians, trenta-sis canadencs, vint-i-vuit anglesos, nou cubans, nou suïssos i vuit txecs.

ELS VUIT BRIGADISTES INTERNACIONALS: LA SEVA MEMÒRIA

Pocs dies després de la instal·lació de l'Hospital Militar núm. 4 es produïren les primeres defuncions. Sens dubte els brigadistes arribaren derivats d'un hospital o directament del front amb ferides de difícil curació i malalties en el seu darrer estadi. Aquest és el cas de Paul Fagard, Georges Dallongeville i Kelvin Duan.

Els dies 18, 19 i 20 de maig del 1938 es varen convertir en dies de dol a l'hospital. Tres homes joves morien consecutivament de greus ferides i d'una malaltia incurable. L'estiu del 1938, 14 de juny i 27 de juliol, moriren dos brigadistes més, Juan Vicente Gasco i Maurice Lessentier, que foren enterats al costat dels seus companys. Les tres defuncions que es produïren el gener del 1939 en dies successius, 26, 30 i 31 de gener, Jaroslaw Feledi, Carlo Bossi i Magdalena Girth, foren sepultades amb celeritat. L'acostament de les tropes nacionals havia provocat la fugida de molts guixolencs i deixat l'administració pública sense funcions. Molt possiblement per aquest motiu no foren inscrites al Registre de Defuncions de Castell d'Aro. Tot i així l'Hospital Militar de s'Agaró va abonar les factures derivades de l'enterrament i segurament foren els que deixaren indicacions d'on havien d'ubicar-se les despulles d'acord amb la seva confessió religiosa.

PAUL FAGARD

Era solter i va arribar a Espanya l'any 1936, va ser doncs dels primers brigadistes que s'allistaren, devia tenir uns 25 anys. L'any 1937 consta com a soldat

de terra amb grau de soldat. No es troba cap referència de la seva participació concreta en una brigada o batalló, però sí una observació en el registre de brigadistes com a *AF* (avui dia encara per desxifrar). Per nacionalitat, hauria estat ubicat en alguna de les brigades amb francesos, la *XI*, *XII*, *XIII* o *XV*; concretament en algun dels batallons francesos corresponents a aquestes brigades com *Commune de Paris*, *André Marty*, *Louis Michel*, *Henry Barbuse*, o la *Marseillaise*, entre d'altres. Morí el 18 de maig del 1938 a l'edat de 27 anys. La causa de la seva mort es degué a multitud de cremades de difícil superació. De nacionalitat francesa, desconeixem la zona departamental de la qual procedia.

GEORGES ALFRED DALLONGEVILLE

Nasqué a Courrières (Pas de Calais) el 24 de juliol del 1907. Fill de Clément Émile Joseph Dallongeville i Marie Léonie Darleux. Fou un treballador de la construcció i es casà amb Clotilde Cuffez el 31 de desembre del 1932 a Aubervilliers (Sena Saint-Denis, Illa de França). Tingueren un fill, Rodolphe, que nasqué el 2 de desembre del 1933 a París. Fou un matrimoni que durà poc temps i el febrer del 1935 es divorciaren. De Dallongeville la investigació ha permès obtenir força dades i, fins i tot, contactar amb el seu net, el qual ja havia intentat infructuosament, molt temps enrere, descobrir les passes de l'avi brigadista. Ateses les dificultats en la recerca, L. Dallongeville decidí abandonar³. Georges Dallongeville entrà també, com Fagard, el 1936. Assignat al 10è batalló Henry Vuillemin - 4a Companyia, format per francesos dins de la *XIII* Brigada Dombrowsky, formada bàsicament per una majoria de polonesos i balcànics. Aquesta brigada es formà l'1 de desembre del 1936⁴. Com va ser que un treballador de la construcció arribés a allistar-se a les Brigades Internacionals? El batalló Henry Vuillemin es va formar precisament per una majoria de francesos de la zona obrera d'Ivry, al sud-est de París, molts d'ells afiliats als moviments de sindicats, partit socialista i al partit comunista francès. El batalló va ser transferit a la *XIV* Brigada la *Marseillaise* l'abril del 1938, però Dallongeville ja estava massa malalt i morí d'una meningitis tuberculosa, la més agressiva i letal i una de les malalties més comunes en els soldats juntament amb la febre tifoide, la blennorràgia i la sífilis. El 19 de maig moria Georges Alfred Dallongeville, a l'edat de 30 anys.

KELVIN DUANE (DUANE KELVIN)

El jove Kelvin Duan nasqué cap al 1913, era d'origen canadenc amb doble nacionalitat nord-americana. Provenia de la llunyana ciutat de Vancouver, província de la Colúmbia Britànica. La ciutat està situada a la remota costa del nord de l'oceà Pacífic. La seva professió va ser la de mariner. Els canadencs

3. Dallongeville, L., 2009, Correu electrònic.

4. Associació Catalana de Vexil·lologia (www.vexi.cat).

varen convertir-se en una unitat de les Brigades Internacionals amb el nom de *Mac-Paps* (batalló MacKenzie-Papinau) des del juliol del 1937 per la gran aflluència de voluntaris d'aquest país. Estava dins la xv Brigada Lincoln, juntament amb els batallons Lincoln, Washington i British, i estava formada per nacionalitats de parla anglesa. Kelvin Duan és el nom consensuat, ja que el nom que apareix tant en la seva identificació en el Registre Civil de Defuncions de l'Ajuntament de Castell d'Aro com en la làpida del cementiri apareix registrat com a Duane Kelvin. En aquest cas, com en el de tants altres voluntaris, devia modificar el seu nom per no ser identificat i guardar el seu anonimat davant possibles represàlies en tornar al seu país. Aquesta decisió dificulta avui dia les tasques d'identificació dels voluntaris, ja que sovint també utilitzaven els seus propis àlies, pels quals segurament eren més coneguts.

Kelvin Duan arribà la primavera del 1938 a l'Hospital de s'Agaró ja declarat inútil. No es coneix si hi arribà derivat d'un altre hospital on es practicava cirurgia major i on es tractaven els casos de traumatismes, com per exemple l'Hospital Militar núm. 7 de Mataró, o bé directament del front. L'amputació del fèmur i les conseqüències que se'n derivaren varen provocar la seva mort el 20 de maig del 1938 a la prematura edat de 25 anys.

La vida de Duan sens dubte va ser massa curta, lligada la seva joventut als fets que marcarien milions de persones, com la Gran Depressió, les lluites obreres i els moviments sindicals que tant de ressò obtingueren a Estats Units i a Canadà. També fou un temps marcat per la solidaritat entre treballadors pobres i desocupats, motiu pel qual molts d'ells s'identificaren amb la lluita del poble espanyol.

JUAN VICENTE GASCÓ

Juan Vicente Gascó o Juan Gascó Vincent són variants del mateix nom. Va néixer cap al 1910 i era de nacionalitat francesa, però es desconeix el lloc exacte de provenença. Descubrim detalls importants com la seva professió, perruquer, i la seva afiliació al Partit Comunista francès. Tot i que semblen dades poc rellevants, ans al contrari, confirmen la singularitat i varietat de professions dels voluntaris que s'allistaren a les Brigades Internacionals i el seu compromís amb la lluita antifeixista. Tot i desconèixer en quina brigada o batalló –igual que el seu camarada Paul Fagard– estava assignat, sembla que devia ser als batallons de parla francesa o bé, segons les fonts, hauria lluitat amb les forces de l'exèrcit republicà. La seva mort es produeix el 14 de juny del 1938, en ple rendiment de l'Hospital Militar de s'Agaró, quan ja estaria dirigit per la Dra. Braina Voss. La mort es produeix per traumatisme en haver-li estat amputat el fèmur dret, fet del qual desconeixem si es va produir abans d'arribar a l'hospital núm. 4. Només tenia 28 anys.

A la pàgina de la dreta, retrat de tres brigadistes internacionals en un xalet de s'Agaró. El primer per l'esquerra és el capità mèdic i director de l'Hospital de s'Agaró de les Brigades Internacionals, Raymund Rhodes, també conegut com Rajko Lalev Radevski. AMSFG. Fons Vicenç Gandol (autoria: Vicenç Gandol)

La investigació assenjala com atribuïble la fotografia de Vicenç Gandol amb la Dra. Braina Olga Rudina al capdavant de la comitiva funerària de Juan Vicente Gascó. En una primera posició destacada al costat dels que serien altres comandaments de l'hospital, amb els caps cots i descoberts amb les gorres a la mà en senyal de respecte (tal com es veu en la imatge de la pàgina 18), pel que seria el camí de la platja de Sant Pol en direcció al cementiri de Guíxols.

MAURICE LESSENTIER

Provenia del barri obrer de Villeurbanne, una barriada de Lió (França). Nasqué el 25 de juny del 1906. La professió exacta la desconeixem, però va fer el servei militar a la infanteria i arribar a obtenir el grau de sergent. Es casà amb Margueritte Tramezzi, d'origen italià, el 25 d'agost del 1928 a l'Ajuntament de Vaulx-en-Velin, del qual naixeria un fill, Robert, el 27 de març del 1930 a Villeurbanne.

Marxà cap a Espanya el 20 d'octubre del 1936, deixant un fill de 6 anys. Declarat antifeixista i molt possiblement afiliat al Partit Comunista de Lió, s'incorporà a les Brigades Internacionals. Durant la seva estada a la Guerra Civil, es desconeix en quina brigada o batalló estava integrat, però com hem assenyalat anteriorment, en alguna de les brigades de parla francesa. Per la seva experiència militar anterior, també va assolir el grau militar de sergent. Sembla que el seu tarannà el portà en algun moment a incomplir les normatives estrictes de les Brigades Internacionals i fou arrestat pel seu estat d'embriaguesa i escàndol, per la qual cosa va estar condemnat a un any de presó pel Tribunal Militar d'Albacete, el 21 de març del 1937. Una altra referència oficial de la base d'Albacete, el 7 de setembre del 1937 el situa a la presó del castell de Chinchilla de Montearagón, una fortalesa del segle xv. Sembla que el tribunal va revisar el seu expedient i li va concedir un permís per anar a casa, del qual en va tornar el 22 d'octubre del 1937. Lessentier hauria estat ferit greument al front, i quedà registrat al llistat de malalts de l'Hospital de Benissa. Tot i que provingués de l'evacuació de la zona de Llevant, les causes de la seva mort, segons consta en el Registre de Defuncions de Castell d'Aro, serien per una tuberculosi bilateral, que es va sumar a un estat de salut prou debilitat degut a una o més greus ferides traumàtiques.

Morí el 27 de juliol del 1938 a l'edat de 32 anys. El document inèdit trobat de la notificació oficial del seu decés es va enviar des de Barcelona al secretari de la Regió Lionesa del Partit Comunista, Julien Airoidi, un mes més tard, el 25 d'agost del 1938. La carta adjuntava fotografies de l'enterrament i deixava en mans del secretari la *utilitat* d'entregar-les a la seva mare, una

militant molt coneguda del partit. Amb referència a les fotografies atribuïbles a aquest moment, la investigació posa com a hipòtesi les que Vicenç Gandol Jordà hauria pres en la comitiva de comiat. Aquestes serien les que correspondrien a l'ofrena floral amb l'estrella de cinc puntes i la del cotxe funerari amb el fèretre, que contindria a la vegada la mateixa estrella, així com els homes i dones que custodiaren l'estrella i el fèretre.

JAROSLAW HERIKOWI FELEDI

Es creu que nasqué cap al 1906 i el seu país de procedència era Polònia. És de gran importància haver descobert i confirmat la seva nacionalitat en la inclusió del seu nom a les llistes de polonesos en els documents del Komitern de Moscou. De Feledi només ens constava el full blau d'Hijos de E. Gandol, un document intern de la funerària escrit a mà que forma part del fons fotogràfic i documental a l'Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols (AMSFG). D'aquí a trobar-lo referenciat a les llistes del Komitern hi ha un gran bagatge.

No només s'havia localitzat, sinó que el seu nom aparegué en diferents alfabetos (l'latí i ciríl·lic rus) i que en la transliteració russa apareixia com Jaroslav Genrikhovich Feledi. Molt possiblement assignat a algunes de les brigades en què participaren molts polonesos, la XIII Brigada Dombrowsky, 150a Dombrowsky o la 129a Europa Central.

De Feledi descobrim que abans d'arribar a s'Agaró va ser tractat a l'Hospital Militar Clínica núm. 7 de Mataró, on es tractaven les cirurgies major i especialitzada en traumatismes. Possiblement declarat inútil o pendent de repatriació, morí el 30 de gener del 1939 a l'edat de 25 anys.

CARLO BOSSI

Nasqué el 31 d'agost del 1900 a Travedona Monate (Varese), a la zona dels llacs del nord d'Itàlia. Fill de Giovanni i Giuseppina Franchetti. La seva professió estava lligada a la construcció i el 1924 treballà com a capatàs a Alger (Algèria). Es declarava obertament republicà i s'afilià al Partit Republicà Italià (PRI), s'exilià a França degut a les persecucions i les purgues que dugué a terme el feixisme de Mussolini. Tot i ser italià formà part del batalló Comune de París dins la XIV Brigada La Marseillaise. Resseguint les llistes de malalts a l'Hospital Militar núm. 5 de Farners es localitzà inscrit l'1 de juny del 1938 pertanyent al Batalló de Guàrdia de les Brigades Internacionals, però en desconeixem la seva malaltia o afectació. Per tant, vindria derivat d'aquest hospital i declarat inútil pendent d'evacuació al seu país. Segons

la Comissió Internacional per la Retirada de Voluntaris (CIRV), Bossi sortiria amb un comboi de ferits cap a França l'octubre del 1938. Però res d'això va esdevenir, ja que per motius que desconeixem fins aquest moment, molt possiblement atribuïbles a un greu estat de salut, moriria el 26 de gener del 1939, data de la caiguda de Barcelona, a l'edat de 38 anys.

MAGDALENA GIRTH

Des dels inicis de la Guerra Civil les milicianes varen tenir un paper important, amb la imatge de la dona ostentant amb força els fusells, anant vestides i lluitant com els homes, no volent quedar a la rereguarda en les ofensives. Varen crear un mite però també varen ser castigades amb el menyspreu, quan a la vegada també feien tasques d'infermeres, tot i que no existiren gaires infermeres diplomades espanyoles.

Aquella figura de la dona que l'equiparava en gènere al masculí no agradà gaire, ni tan sols als seus companys milicians que les varen menysprear en un clar rol masclista. Les dones que creuaven la frontera i s'assignaven al Servei Sanitari de les brigades havien d'estar en possessió de títols d'infermeria. Moltes d'elles havien acudit per ajudar, no tant lligades a afiliacions polítiques, sinó per motius humanitaris. Molts noms d'infermeres, per la seva labor i alta professionalitat, van formar part dels millors equips mèdics juntament amb cirurgians de prestigi. Fins i tot després de l'ordre de partida de les brigades, l'octubre del 1938, algunes d'elles no tornen als seus països, segurament per diversos motius, i les trobem desmobilitzades continuant la seva tasca fins als darrers dies de la guerra i passant als camps de refugiats, on van continuar la seva tasca humanitària.

Magdalena Girth morí segons les indicacions de la Funerària Gandol als 40 anys. En desconeixem els motius de la mort. Està enterrada al cementiri civil i, per tant, separada dels altres brigadistes, possiblement a causa de ser jueva o protestant o bé aconfessional.

ALTRES FORMES DE SOLIDARITAT: L'AMBULÀNCIA SUÏSSA

La Guerra Civil espanyola no només va fer prendre decisions polítiques als països sinó que va fer sacsejar les consciències de la classe treballadora i va provocar una onada de solidaritat mai vista des de molts països del món. No només, com hem vist, es varen presentar milers de persones voluntàriament, homes i dones, per lluitar contra el feixisme i ajudar el poble espanyol, sinó que parlàriem de milers d'iniciatives per ajudar la República en la recaptació de diners, material sanitari, medicaments, menjar, roba i també en l'acollida

A la pàgina de la dreta, retrat d'un brigadista internacional (possiblement l'alemany Alfons Bermann), conversant amb la doctora Braina Olga Rudina a s'Agaró. AMSFG. Fons Vicenç Gandol (autoria: Vicenç Gandol)

Aquest hospital mòbil del front rebia finançament des de Ginebra, per part de l'Asociación Independiente Amigos de la España Republicana (AER) i al front atenia sobretot milicians de la columna anarquista Francisco Ascaso

d'infants per allunyar-los de la guerra i enviar-los a països com Rússia i també França. Voldria destacar la història de solidaritat de l'ambulància suïssa, que enllaça justament amb una de les infermeres que hi participà i que, casualment, acabà treballant a s'Agaró.

L'any 1932 s'havia creat a Ginebra, Basilea i Zurich la Fédération Suisse des Samaritains Ouvriers (Confederació d'Obrers Samaritans) semblant al Socors Roig. Entre el 5 i 7 d'octubre del 1936 s'envià, de Ginebra a Barcelona, una ambulància i un hospital mòbil de campanya compost per un equip mèdic format per cinc metges, tres infermeres titulades i una dotzena d'auxiliars titulats. És conegut que en aquesta ambulància es varen "afegir"

Comitiva per a l'enterrament de brigadistes al cementiri de Sant Feliu de Guixols durant la Guerra Civil. AMSFG. Fons Vicenç Gandol (autoria: Vicenç Gandol)

alguns brigadistes camuflats. Aquest equip el dirigí el Dr. Robert Sonner, contractat per la Confederació per dirigir *l'ambulància suïssa*, com se la va conèixer. L'ambulància arribà a Barcelona i va estar exhibint-se durant vint-i-quatre hores. Existeixen fotografies preses d'aquell dia. A partir d'aquí partiren cap al front d'Aragó, concretament al d'Ozca, on serví per practicar intervencions quirúrgiques. Aquest hospital mòbil del front rebia finançament des de Ginebra, per part de l'Asociación Independiente Amigos de la España Republicana (AER) i al front atenia sobretot milicians de la columna anarquista Francisco Ascaso. El Dr. Sonner dimití el 12 de desembre del 1936 per les constants interferències polítiques, ja que ell considerava que venia a desenvolupar una tasca humanitària. Quan arribà a Ginebra va denunciar els fets i l'ambulància suïssa va ser destinada a la 45a Divisió.

D'entre les infermeres que viatjaren amb el grup de l'ambulància suïssa, Marguerite Rod (1896) era una de les infermeres titulades de l'equip del Dr. Sonner. Es convertí en infermera titulada des dels 24 anys. Amb 25 anys ingressà en el Sozialdemokratische Partei der Schweiz (SDPS) (Partit Socialista Suís) (1921) i fins a la seva anada a Espanya fou una coneguda activista d'esquerres de l'àrea industrial de Lausana. Va ser presidenta de la central obrera de formació. Presidenta del centre d'educació i altres organitzacions obreres culturals i, a partir del 1933, portaveu de l'organització Dones contra la guerra i el feixisme. Es va unir el 1936 a l'ambulància suïssa i, més tard, treballà a la Infermeria de primers auxilis Pi i Maragall de Barcelona i, l'abril del 1937, aconseguí un permís a Suïssa (Guerra, F, 2003, p. 311). Després de 7 mesos retornà a Espanya, això la situa a l'Hospital de s'Agaró cap a finals de l'any 1937, on treballà durant el 1938. En el Servei de Quadres, Rod obtingué magnífiques notes "Bona camarada, qualificada, estimada pels ferits". Rod restà a Catalunya fins a l'amarg final (Huber, 2010, p. 379).

Segons Huber, Marguerite Rod pocs dies abans de la caiguda de Barcelona, el 26 de gener del 1939, es refereix a la seva repatriació des del Maresme, on es trobava el camp d'evacuació suís, passant pel sud de França i tornant a Suïssa juntament amb dues infermeres més, Liselotte Matthey i Alice Müller (Huber, 2010, p. 328).

Aquesta nota de solidaritat i de record està dedicada a una (de tantes) de les infermeres que va mostrar un compromís ferm tant amb els seus ideals com amb la seva profunda vocació i dedicació al servei dels més febles i malalts, cosa que la portà a desenvolupar aquesta tasca humanitària just a prop nostre, a l'Hospital Militar núm. 4 de s'Agaró.

Esther Bussot
Investigadora

Vist pel **PERIODISME** ELS FILLOLS DEL GANXÓ JOHN LANGDON-DAVIES. Aquest intel·lectual, periodista i escriptor, fill adoptiu de Sant Feliu de Guíxols, va ser testimoni de la Guerra Civil com a corresponsal. Fou un dels primers a informar des de primera línia, denunciant els salvatges atacs contra la població civil. La seva humanitat el motivà a promoure plans d'ajut per a escriptors catalans i, especialment, per a infants víctimes de la guerra. El Foster Parents Plan, concebut el 1936, existeix encara avui. És probablement la primera ONG de la història, ja que el concepte d'ONG va néixer després de la Segona Guerra Mundial. L'experiència en defensa passiva adquirida a Espanya el va dur a col·laborar amb la Home Guard des de la seva creació. Aquesta entitat va néixer el 1940 a Gran Bretanya davant l'amenaça alemanya. Aplegava voluntaris per a la defensa, generalment joves que encara no podien allistar-se, tot arribant a comptar amb uns 900.000 membres.

John Langdon-Davies és un dels periodistes britànics que millor va entendre i explicar la realitat cultural catalana d'abans i després de la Guerra Civil. Nascut l'any 1897 a Eshowe, a Sud-àfrica, va estudiar a Oxford tot i que va perdre la beca assignada per la seva postura antibel·licista durant la Primera Guerra Mundial. El 1921 va fer el primer viatge a Catalunya, país que el va fascinar des del primer moment i on feu amistat amb prohoms de la cultura catalana com Josep Pla, Marià Manent, Carles Riba o Tomàs Garcés. Del 1926 al 1929 es va establir a Sant Feliu de Guíxols, des d'on exercia la corresponsalia del periòdic *Daily News*. En aquesta primera etapa a la població guixolenc va escriure el primer llibre sobre la cultura catalana, pensat per al lector europeu, *Dancing Catalans* (1929). Després d'un retorn professional a Anglaterra, Langdon-Davies tornarà a casa nostra la primavera del 1936 per narrar els mesos previs a l'alçament militar, ara com a cronista del *News Chronicle*. Des de les pàgines d'aquest diari progressista, John també relatarà els primers compassos de la guerra i les seves terribles conseqüències, sobretot per a les víctimes més indefenses, els nens. Escriurà un dels llibres més notables sobre la rereguarda, *Behind the Spanish Barricades*. Dos anys més tard explicarà al món els estralls dels bombardeigs aeris a *Air Raid*.

John veu, coneix, s'informa i explica les dramàtiques condicions de molts menors d'arreu de la península que pateixen la mort dels pares en els bombardeigs o la separació de les famílies. El periodista té clar des del primer moment que no pot ser només un mer espectador de la tragèdia sinó que ha de mantenir una actitud proactiva a fi d'ajudar els que més ho necessiten. Quan l'agost del 1936 s'entrevista amb el president de la Generalitat, Lluís Companys, Langdon-Davies li fa saber que vol engegar una campanya solidària amb els infants de la guerra que comptarà amb la complicitat de persones del seu país. Companys agraeix el gest i li ofereix tota la col·laboració possible. Ambdós compliran amb la seva paraula. En les setmanes posteriors el periodista exposa a Londres davant personalitats de la societat, la cultura i la política britànica la situació de vulnerabilitat que es troben centenars de nens espanyols víctimes de la brutalitat de la guerra. Quan torna a Catalunya el gener del 1937, la situació és encara més dantesca de quan havia marxat: "[...] el que més em va xocar va ser la quantitat de refugiats del sud que havien arribat a Barcelona. Els veies a tot arreu, els nens i les nenes de dos en dos. Aquell era el fet més significatiu de tots: l'èxode desesperat de poblacions senceres fugint de l'avançada d'uns homes que pregonaven que eren els seus alliberadors." És en aquest moment que, acompanyat d'un altre britànic, Eric Muggeridge, del nord-americà Nick Carter i d'una dona australiana, Esme Odgers, que havien vingut a Espanya com a voluntaris per ajudar la Re-

pública, els fa partícips d'un pla d'apadrinament de nens i nenes espanyols a càrrec de ciutadans britànics que sufragaran l'educació i el manteniment de les criatures. El projecte dels fillols de la guerra, sense precedents en la història de la solidaritat humana, pren forma ben aviat. El mes de març el National Joint Committee for Spanish Relief, una entitat creada a Londres per ajudar els damnificats de la guerra, crea un subcomitè anomenat Foster Parents Scheme for Children in Spain (Programa de Pares Adoptius per a Nens d'Espanya). Aquest organisme comptarà, com havia promès Companys, amb la cooperació del govern català, que facilitarà el trasllat de nens evacuats d'arreu de la península a Catalunya posant a disposició del Foster Parents cases de colònies i voluntaris d'Assistència Infantil. Els nens s'allotjaran a una torre a Caldes d'Estrac, al Maresme, i en una altra a Puigcerdà. L'educació i la manutenció dels petits les gestionava Foster parents Plan, com llegim en un dels primers comunicats: "El pare adoptiu paga la quantitat d'un shilling

Retrat d'un soldat republicà anomenat Paco, probablement un oficial, amb John Langdon-Davies, l'agost del 1936. Segurament la imatge fou realitzada durant l'estada del corresponçal a la ciutat de Toledo. AMSFG. Fons John i Patricia Langdon-Davies (autoria desconeguda)

Les principals productores de Hollywood, la Goldwyn Mayer Studios i Columbia, col·laboren amb Plan –com ja es coneix la iniciativa de Langdon-Davies– així com estrelles del cinema com Ingrid Bergman, Gary Cooper, Frank Sinatra o Grouxo Marx

al dia durant un any, import que cobreix les despeses de manteniment d'un infant." Els nens, per la seva banda, enviaran cartes i fotografies als seus padrins britànics "ja que d'aquesta manera els infants que han perdut tots els vincles personals noten l'existència d'un amic en lloc d'algú que els fa caritat". John supervisa personalment l'arribada dels primers menors, sobretot provinents d'Euskadi i d'altres zones del nord de la península, a primers de maig. A l'estació de tren de Puigcerdà para atenció amb José, un nen de cinc anys, que lliura una nota al periodista: "Aquest és el José. Jo sóc el seu pare. Sé que em mataran quan caigui Santander, i demano que tot aquell que llegeixi això tingui cura del meu fill."

Els nens apadrinats a Puigcerdà estudien, juguen i fan excursions a la Molina i a Alp. També escriuen i dibuixen els seus sentiments, que adrecen als padrins anglesos amb cartes i a través d'un butlletí, *Pirineos*, el "Periódico infantil de la Colonia escolar 'Torre Inglaterra'". El petit Juan Navarro, de vuit anys, escriu, el Nadal del 1937, un agraïment ben sentit: "Vull adreçar a tots els nens del món les gràcies de part de tots els nens espanyols. Gràcies a

Primer pla d'unes nenes acollides per Foster Parents Plan. AMSFG. Fons John i Patricia Langdon-Davies (autoria desconeguda)

vosaltres hem pogut passar un feliç dia d'any nou. El millor que podem fer és construir entre tots la pau a Espanya i arreu del món." En Mariano Valero, de tretze anys, esglaiat per un atac aeri, es pregunta el perquè d'aquella guerra: "Una guerra és una cosa incomprendible on unes persones en maten unes altres. Algun dia m'agradaria veure que tot el material que s'utilitza per construir escopetes i artilleria serà usat per construir altres coses que ens portin a una vida millor i en pau a favor de la humanitat. La guerra no fa més que provocar inconvenients. Gana, mort i misèria."

Amb l'arribada d'altres criatures l'hivern del 1937 i davant la necessitat de buscar més padrins, Langdon-Davies viatjà als Estats Units, on compta amb el suport de la primera dama, Eleanor Roosevelt. La campanya és un èxit, com escriu John: "Per eterna glòria de tot el poble català, gairebé ni una família va deixar d'acollir un d'aquests desemparats per repartir-se els seus escassos recursos. La Generalitat de Catalunya va agafar grans hotels i palaus privats i els convertí en centres de refugiats tot establint-hi colònies de criatures." Les principals productores de Hollywood, la Goldwyn Mayer Studios i Columbia, col·laboren amb

D'esquerra a dreta i de dalt a baix:

Detall d'una de les activitats per als nens de l'organització Foster Parents Plan. AMSFG. Fons John i Patricia Langdon-Davies (autoria desconeguda)

Grup de nens acollits per Foster Parents Plan. AMSFG. Fons John i Patricia Langdon-Davies (autoria desconeguda)

Nens fent files sota la tutela de l'entitat Foster Parents Plan. AMSFG. Fons John i Patricia Langdon-Davies (Autoria desconeguda)

Nens acollits per Foster Parents Plan fent gimnàstica. AMSFG. Fons John i Patricia Langdon-Davies (autoria desconeguda)

Plan –com ja es coneix la iniciativa de Langdon-Davies– així com estrelles del cinema com Ingrid Bergman, Gary Cooper, Frank Sinatra o Grouxo Marx.

Amb els bombardejos que pateix la Cerdanya la primavera del 1938 es decideix que els nens siguin evacuats a la colònia de Caldetes i també a altres cases de Sitges i Barcelona. Són més de 400 fillols apadrinats per anglesos i nord-americans. A principis del 1939, però, cal una segona evacuació, més dramàtica encara, ara cap a França, davant la incessant arribada de les tropes franquistes al Principat. El trajecte cap a la frontera es fa llarg i dolorós. El 29 de gener del 1939, quan són a cinc-cents metres de la llibertat, els avions feixistes els bombardegen. No perdonen ni els menors indefensos.

Ja a França són traslladats en tren a Biarritz, on Langdon-Davies i els membres de Plan han negociat amb el govern francès el lloguer d'unes cases per acollir els infants espanyols. Catalunya ha caigut en mans de Franco. La propaganda feixista es desentendrà de la sort dels nens i acusarà Plan d'organització comunista. Només la intercessió de l'Església aconseguirà que alguns menors tornin

Dos nens republicans del programa d'apadrinament promogut per John Langdon-Davies. AMSFG. Fons John i Patricia Langdon-Davies (autoria desconeguda)

I és que acabada la Guerra Mundial, Plan continuarà, i fins als nostres dies, la seva tasca solidària amb els nens i les nenes més necessitats de tots els països del món en conflicte

a Espanya en ser reclamats pels seus familiars. L'etiqueta de "perdut", "desaparegut" o "mort" és present als centenars de fitxes que l'Esme elabora l'estiu del 1939 a Biarritz. Però amb l'esclat de la Segona Guerra Mundial, França ja no és territori segur quan l'estiu del 1940 els nazis arriben a París. El periple dels fillols de la guerra els portarà ara a Anglaterra, on s'adeqüen una desena de colònies per acollir-los. També hi arriben nens i nenes dels països europeus ocupats per Hitler. I és que acabada la guerra mundial, Plan continuarà, i fins als nostres dies, la seva tasca solidària amb els nens i nenes més necessitats de tots els països del món en conflicte. La història diu que tot plegat va néixer una primavera de 1937 a Catalunya per la perseverança d'un periodista britànic, ganxo d'adopció, compromès amb els valors humanitaris.

La vinculació de John Langdon-Davies amb Catalunya, i especialment amb Sant Feliu de Guíxols, continuarà després de la guerra mundial. El 1953, quan publica el llibre *Gathering from Catalonia*, fa un any que s'ha establert al costat de la seva esposa, Patricia, a la fonda Casa Rovira, punt d'encontre d'intel·lectuals britànics i catalans durant molts anys. La Patricia i el John es van conèixer el 1947 i un any després es van casar. La petició de mà va ser ben especial, com em va explicar la Patricia: "Em va convidar a sopar i en un moment donat va posar un disc en una gramola... i va sonar una sardana! Em va agafar les mans i em va ensenyar com es ballava una sardana. Va ser meravellós. Em va demanar de casar-nos i anar a viure en aquella terra, a Catalunya. El John admirava la cultura catalana. Recordo que em va dir que la sardana era fascinant perquè quan els homes i les dones s'ajunten donant-se les mans sol ser per fer coses bones."

En John va morir el desembre de 1971. La Patricia va continuar vivint a Sant Feliu de Guíxols fins a deixar-nos l'agost del 2017. L'any 2011 va publicar, dins la col·lecció Josep Pla de la Diputació de Girona, *El gat, unes llavors i quinze llibres*, on recordava els seus anys a l'Empordà, aspectes de la cultura popular catalana a la Costa Brava durant el règim franquista i altres anècdotes viscudes al costat del seu marit a Casa Rovira. El 2007 Patricia va cedir el fons documental del seu marit, escrits, fotografies i altres documents, a l'Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols, que també gestiona el fons personal de la Patricia Langdon-Davies.

Quan vaig conèixer la Patricia, vaig preguntar-li perquè creia que en John va tirar endavant el projecte d'apadrinament. La resposta fou ben clara: "Perquè desitjava que aquells nens de la guerra tinguessin la sensació que algú els estimava."

Jordi Finestres

Periodista i escriptor

Vist per l'**ASSISTÈNCIA** CREU ROJA, LA SOLIDARITAT EN TEMPS DE GUERRA. Aquesta entitat es formà durant la segona meitat del s. XIX, com a resultat de la consternació de l'empresari suís Henri Dunant en presenciar el drama humà de la batalla de Solferino. Les bases van ser els acords internacionals i el voluntariat, dins del qual les infermeres tenien un paper essencial. El present article té com a objectiu explicar com es va organitzar el Comitè Local de Creu Roja de Sant Feliu de Guíxols per afrontar les calamitats de la Guerra Civil. Inicialment havia estat format exclusivament per homes, però l'any 1937 va incorporar 27 noies com a infermeres. Aquestes voluntàries, que van rebre una formació professional, fins ara només han estat citades de manera genèrica. La seva actuació competent i valenta, treballant en diferents hospitals i romanent als llocs de socors durant els bombardejos, mereix que els seus noms i accions formin part de la història.

L'actuació dels membres de l'Assemblea Local de la Creu Roja de Sant Feliu de Guíxols durant els difícils anys de la Guerra Civil espanyola és una mostra de l'altruisme i la solidaritat que inspira des dels seus inicis aquest cos de voluntaris. A Sant Feliu l'existència de la Creu Roja es remunta a l'any 1907 quan es constituí la primera junta oficial, com a resultat de les actuacions prèvies d'una comissió gestora. Immediatament s'iniciaren els treballs per recaptar fons i bastir una estructura que permetés assistir la població guixolenc, principalment en les seves necessitats de trasllat sanitari, assistència en accidents i atenció sanitària primària.

La prova de foc per als membres de la Creu Roja de Sant Feliu arribaria, com per a tantes altres entitats i persones, amb el començament de la Guerra Civil espanyola. El juliol del 1936 el Comitè Central de la Cruz Roja Española fou dissolt pel govern republicà per les seves afinitats amb la monarquia i l'aristocràcia que, en aquell moment, s'alineaven en el bàndol insurrecte. Les notícies alarmants que arribaven al comitè internacional de la Creu Roja a Ginebra sobre el tracte inhumà als presoners de la guerra, el nomenament d'un nou Comitè Central de la Creu Roja Espanyola i la manca d'informació de les assemblees del territori sota control dels sollevats, varen motivar l'enviament a Espanya del metge suís Marcel Junod, com a representant neutral de la Creu Roja. La seva missió era actuar davant dels dos bàndols enfrontats per garantir, en la mesura del possible, la continuïtat de la feina de la institució. Segurament vinculat a aquests fets, o possiblement prevenint les necessitats que el conflicte portaria a la nostra ciutat, l'octubre del 1936 l'assemblea local de Sant Feliu escollia una nova junta directiva amb Ròmul Sureda Castelló com a president¹, Josep Burcet com a vicepresident, i Josep Font com a cap de l'ambulància², entre d'altres.

LOCALS I MATERIAL. L'ORGANITZACIÓ DEL SERVEI

L'organització de la Creu Roja abans de la Guerra Civil obeïa un concepte molt bàsic de l'assistència sanitària. Pràcticament aquest es reduïa al trasllat de malalts des del seu domicili a l'Hospital Municipal o, en els casos més greus, fins a l'Hospital provincial de Girona. La resta d'atencions es donaven en el dispensari de l'assemblea i, habitualment, consistien en cures de petites ferides, contusions, etc. L'arribada de la Guerra Civil amb els bombardeigs i el seu impacte sobre la salut dels guixolencs va obligar la Creu Roja a realitzar un esforç, tant en l'àmbit de personal com de serveis, per adaptar-se i donar resposta a les noves demandes assistencials de la població i

1. Dimitirà el juny de 1938 i serà substituït pel vicepresident Josep Burcet.

2. Entenem el terme *ambulància* utilitzat en aquesta època com a definitori del conjunt d'elements, humans i materials, de l'assemblea local dedicats a donar als primers auxilis i al transport sanitari de ferits o malalts.

A dalt, edifici de l'Ajuntament amb els desperfectes dels bombardejos de la Guerra Civil. AMSFG. Fons Vicenç Gandol (autoria: Pere Rigau)

Retrat dels membres del Comitè Local de Creu Roja de Sant Feliu de Guíxols el març de 1937. AMSFG. Fons de Creu Roja (autoria desconeguda)

del nombre cada cop més important de refugiats que arribaven a Sant Feliu. Una estadística realitzada el mes de novembre del 1936 ens informa del material disponible en aquell moment per fer front a les creixents necessitats del servei. Els membres de la Creu Roja comptaven amb 3 banderes, 9 banderins, 4 farmacioles, 1 llitera urbana i 3 de campanya, tot i que es fa constar que hi ha 7 lliteres de campanya més en construcció. La manca de material és evident i la junta intentarà adquirir tot el material sanitari possible, ateses la gravetat de la situació i l'escassetat ja existent.

Una de les primeres decisions que va prendre la nova junta, concretament a la sessió del 4 de desembre d'aquell mateix any, va ser oferir el local que tenien en els baixos de l'Hospital Municipal per a què passés a formar part de les dependències del mateix servei hospitalari. L'assemblea abandonava així el local que li servia de seu social des dels seus inicis. No hi ha constància de quan es va realitzar el trasllat al nou local però, a causa de les necessitats d'espai per atendre malalts i ferits, el canvi degué ser força immediat. En tot cas, la primera prova documental d'una nova seu de la Creu Roja apareix en una estadística datada el 15 de juny del 1938 on consta com a domicili social el carrer Heriz número 20. Es tracta d'un edifici cedit pel seu propietari, el doctor Joaquim Falgueras, on la Creu Roja instal·là també un dispensari i un punt d'informació. Per altra banda, les necessitats de la guerra portarien a l'assemblea a obrir, el mes d'octubre de 1937, dos llocs de socors per poder atendre més ràpidament les possibles víctimes dels bombardejos. El lloc de socors número 1 estava situat al gimnàs del carrer Vallès i Ribot (actualment carrer de Sant Ramon cantonada amb el carrer de sant Roc) sota la direcció

el mes de març del 1937 s'informava el públic que, com a conseqüència d'una ordre de la superioritat, es procediria a realitzar un curs per obtenir el títol d'infermera impartit pel doctor Robert Viladesau i el practicant Josep M. Álvarez

del practicant Ramon Vilossa mentre que el lloc de socors número 2 es trobava a l'avinguda Durruti (actualment carretera de Girona) número 91, dirigit per Benet Albertí. També s'obrí un punt de socors a Sant Pol, conegut com a Clínica s'Agaró, que donaria assistència als refugiats, principalment andalusos, que estaven acollits a l'Hotel de la Platja.

La necessitat d'agilitzar el servei i el trasllat de malalts i ferits va motivar la junta a intentar disposar per primera vegada d'algun vehicle de motor. El primer automòbil de l'assemblea local arribaria el mes de juny del 1937. El vicepresident Josep Burcet adquirí un cotxe marca Adler, matrícula B-52504, i oferí posar-lo al servei del comitè mantenint la seva propietat. No serà l'únic vehicle de què disposaran al llarg de la guerra. De fet, l'agost d'aquell mateix any trobem dos cotxes registrats a nom de l'ambulància guixolenc, l'Adler ja esmentat i un Opel amb la matrícula GE-5159. L'Adler acabarà retornant al seu propietari el mes de novembre d'aquell any en considerar cobert el servei amb el vehicle Opel. En els anys següents diversos automòbils donarien servei a l'assemblea de Sant Feliu i a la seva delegació de Torroella de Montgrí: l'octubre del 1938 un Buick comprat a Barcelona, destinat a ser transformat en ambulància, el novembre del mateix any un Opel deixat en préstec pel doctor Francesc Molinas per donar servei a la delegació de Torroella de Montgrí, i un Fiat, matrícula de Barcelona, cedit pel doctor Robert Viladesau. Tots aquests vehicles realitzaran serveis de trasllat de malalts i ferits dins de Sant Feliu i, en els casos més greus, com a transport sanitari fins a Girona.

PERSONES AL SERVEI DE PERSONES. INFERMERES I BOMBARDEJOS

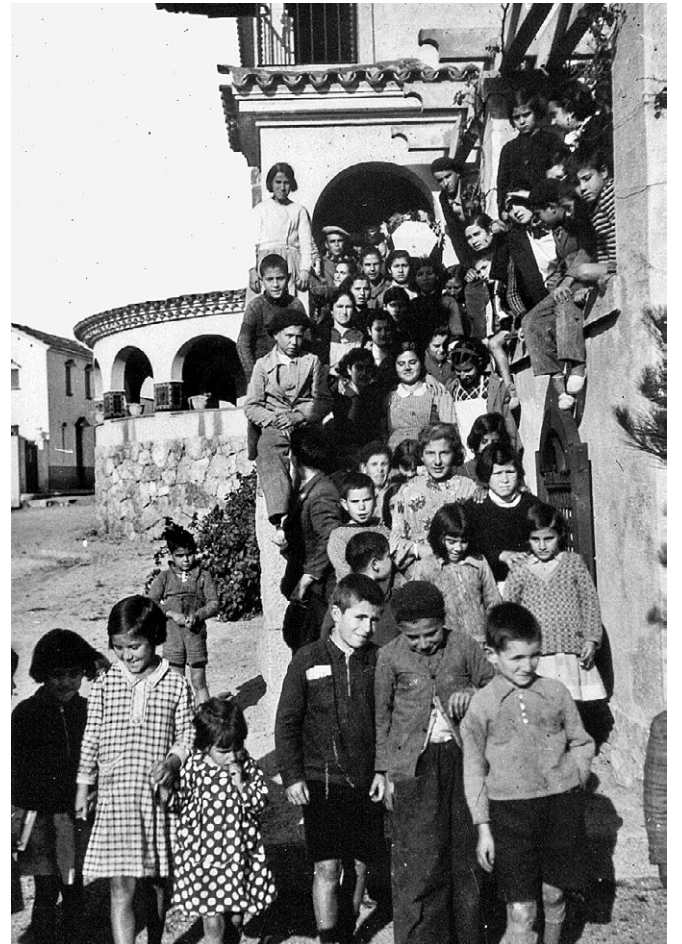
Des de l'inici l'assemblea local de la Creu Roja estava constituïda bàsicament per membres masculins que ocupaven des dels càrrecs directius fins al darrer lloc de portalliteres. L'estadística del mes de novembre del 1936, ja esmentada, ens informa també de la composició del personal de l'ambulància de Sant Feliu, formada per 3 oficials, 3 sotsocials i 21 portalliteres. Mentre que, com a personal facultatiu, constaven 3 metges i 3 practicants, òbviament tots homes. Les necessitats assistencials derivades de la situació de guerra varen promoure un canvi substancial en aquesta composició. Així, el mes de març del 1937 s'informava al públic que, com a conseqüència d'una ordre de la superioritat, es procediria a realitzar un curs per obtenir el títol d'infermera impartit pel doctor Robert Viladesau i el practicant Josep M. Álvarez. La durada del curs seria de dos mesos i anava adreçat a dones de 18 a 35 anys. La intenció era crear un cos d'infermeres amb els coneixements necessaris, tant teòrics com pràctics, perquè poguessin donar suport al personal facultatiu tot ocupant-se dels malalts i ferits que es produïssin. El curs s'inicià el 15 de març amb 57 dones inscrites, d'aquestes només 34 es presentarien als exà-

A la pàgina de la dreta, Consol Iglesias Moret, infermera i membre de la Creu Roja de Sant Feliu de Guixols. Aquesta fotografia forma part del seu expedient personal, obert el juliol del 1937 i conservat al fons de Creu Roja. AMSFG. Fons de Creu Roja (autoria desconeguda)

A sota:

Casa destrossada a causa dels bombardejos de la Guerra Civil. AMSFG. Fons Vicenç Gandol (autoria: Vicenç Gandol)

Grup de refugiats andalusos instal·lats a s'Agaró. AMSFG. Fons Vicenç Gandol (autoria: Vicenç Gandol)

mens teòrics, i van resultar aprovades 27 aspirants³. Les pràctiques es realitzaren durant el mes d'agost del 1937 a l'Hospital provincial de Girona. Les 27 noves infermeres tenien procedències laborals força diferenciades, així hi trobem: 6 modistes, 2 serventes, 1 estudiant, 6 jornaleres (possiblement treballadores a fàbriques de suro), 10 dedicades a les feines de la llar i 2 casos en els quals no consta una ocupació. L'excel·lència en la feina d'aquelles dones les portaria a treballar, en alguns casos, en altres institucions sanitàries, com Maria Funosas i Maria Blanch que entrarien a l'Hospital Municipal de Sant Feliu. Mentre que d'altres arribarien a treballar en hospitals militars com Maria Rourich, Paquita Bardalet i Anna Júlia a l'Hospital Militar número 2 de Caldes de Malavella o Pilar Farigola a l'Hospital Militar de Banyoles.

La necessitat d'atendre amb rapidesa els ferits produïts pels bombardejos aeris i navals de la població va portar la Creu Roja a establir llocs de socors a la ciutat, afegits al dispensari de la seva seu del carrer Heriz. Aquests llocs estaven compostos per 1 cap, 4 portalliteres i 3 infermeres, i comptaven amb dues lliteres de campanya i material per realitzar cures. També s'establí

un protocol d'actuació pels bombardejos. Així, en el moment de l'alarma, el personal havia de personar-se al més ràpid possible en el lloc de socors assignat, posar-se a les ordres del cap i esperar fins al final de l'alarma abans d'abandonar el lloc de socors. El personal no adscrit a un dels llocs havia de dirigir-se a la seu del carrer Heriz i romandre allà, disponibles per a qualsevol servei, fins que passés el perill. És fàcil imaginar l'angoixa dels voluntaris de la Creu Roja, ja que mentre la resta de la població es dirigia als refugis, ells es veien obligats a estar exposats en edificis sense protecció. Així,

Francisc Domingo Alsina, portalliteres de la Creu Roja de Sant Feliu de Guíxols. Aquesta imatge formà part del seu expedient personal, obert el febrer del 1938 i conservat al fons de Creu Roja. AMSFG. Fons de Creu Roja (autoria desconeguda)

3. Obtingueren 6 excel·lents, 10 notables i 11 aprovats.

Un altre servei de la Creu Roja durant el temps de la Guerra Civil va ser l'assistència sanitària als refugiats que, a partir de l'any 1937, començaren a arribar a Sant Feliu. Un dels casos més emblemàtics és el dels refugiats andalusos de la zona de Màlaga

no és estrany trobar com el 6 de febrer del 1938 la junta directiva donà de baixa diversos portalliteres per haver abandonat el servei i no presentar-se a revista o el cas de l'oficial de setmana que, arran del bombardeig del 22 de gener, va abandonar el local de la seu social on vivia amb la seva família sense donar avís a ningú, abandonant fins i tot la població.

LA SOLIDARITAT AMB ALTRES POBLES: ELS REFUGIATS DE GUERRA

Un altre servei de la Creu Roja durant el temps de la Guerra Civil va ser l'assistència sanitària als refugiats que, a partir de l'any 1937, començaren a arribar a Sant Feliu. Un dels casos més emblemàtics és el dels refugiats andalusos de la zona de Màlaga.

L'ofensiva sobre Màlaga portada a terme per soldats italians del Corpo Truppe Volontarie (CTV) amb col·laboració amb les tropes espanyoles del general Queipo de Llano va suposar que, el 6 de febrer del 1937, unes 100.000 persones iniciaren una fugida de la ciutat de Màlaga per la carretera de la costa cap a Almeria. Aquestes columnes de refugiats serien bombardejades tant pels avions com per la flota franquista a la qual s'afegirien els vaixells de guerra alemanys. Els supervivents de la fugida varen ser portats fora de la zona de guerra.

El Ciudad de Barcelona era un vaixell de càrrega i passatgers, construït a Itàlia per encàrrec de la Companyia Transmediterrània i avarat el mes de juny del 1929 amb el nom Infante don Jaime, rebatejat com a Ciudad de Barcelona després de l'adveniment de la Segona República espanyola. Nacionalitzat pel govern de la república en esclatar la Guerra Civil, el vaixell prendria part en diversos episodis del conflicte fins que el mes de maig del 1937 seria torpedinat i enfonsat per un submarí sol·levat davant la ciutat de Malgrat de Mar. Abans del seu final, el vaixell va participar en el transport de refugiats de Màlaga cap a Catalunya. Així, el dia 16 de febrer de 1937 el Ciudad de Barcelona arribà al port de Sant Feliu de Guíxols transportant 4.000 refugiats d'aquella zona. Aquestes persones, tot i desembarcar a Sant Feliu, havien de ser transportades a diverses localitats de tot Catalunya. Aquesta arribada massiva de refugiats va posar al límit els recursos assistencials de l'assemblea de la Creu Roja que va mobilitzar tots els seus efectius. Dones i nens desembarcaren en primer lloc i varen ser conduïts cap al tren i alguns autobusos per al seu trasllat. Els ferits i malalts es portaren en lliteres a l'Hospital Municipal i la resta de refugiats que no varen poder ser traslladats s'ubicaren al saló Durruti (el teatre Vidal) i al saló Catalunya. El mateix dimarts a la nit es realitzen 4 cures, hem de suposar que es tractaven de les més urgents i que no podien esperar: Josep Pérez Moreno de 17 anys, natural de Marbella, amb ferida de metralla al braç esquerre. Antonia Muñoz Garcia, de 28 anys,

A dalt, d'esquerra a dreta:

Maria Blanch Casasayas, infermera i membre de la Creu Roja de Sant Feliu de Guíxols. Aquesta fotografia forma part del seu expedient personal, obert el juliol del 1937 i conservat al fons de Creu Roja. AMSFG. Fons de Creu Roja (autoría desconeguda)

Maria Funosas Pibernat, infermera i membre de la Creu Roja de Sant Feliu de Guíxols. Aquesta fotografia forma part del seu expedient personal, obert el juliol del 1937 i conservat al fons de Creu Roja. AMSFG. Fons de Creu Roja (autoría desconeguda)

Anna Júlia Estrada, infermera i membre de la Creu Roja de Sant Feliu de Guíxols. Aquesta fotografia forma part del seu expedient personal, obert el juliol del 1937 i conservat al fons de Creu Roja. AMSFG. Fons de Creu Roja (autoría desconeguda)

4. El dia 17 aquests tres ferits de metralla serien traslladats a l'hospital provincial de Girona.
5. De poblacions com Guernica, Irún, Hernani, Bilbao, Sant Sebastià, Tolosa, i Portugalete.

amb ferides de metralla a la cuixa i a l'espatlla esquerra i Josep Cabello Cubero, de 59 anys amb ferida de metralla, de poca profunditat a la columna vertebral⁴. En tots tres casos la metralla encara estava allotjada a les ferides. El quart pacient va ser Joan Garcia Gamez, amb una ferida infectada al peu esquerre. Al matí de l'endemà foren efectuades 35 cures, que no es detallen en la relació del dia, atesa la urgència dels serveis. A la tarda del mateix dimecres i el dijous al matí es realitzen les cures i atencions menys urgents. Així, s'atenen fins a 59 persones bàsicament de contusions en diverses parts del cos, inflamacions i nafres en peus i cames, així com altres afeccions més lleus. El dia 19 es formà un tren sanitari especial per evacuar la resta de malalts que en principi havien estat hospitalitzats a Sant Feliu cap a l'Hospital Provincial de Girona. L'assistència als malalts, tant pel trasllat al tren com durant el viatge, va anar a càrrec de la Creu Roja. La resta de refugiats que no varen ser traslladats s'instal·larien a l'Hotel de la Platja de Sant Pol. Per donar assistència sanitària a aquests refugiats l'assemblea de Sant Feliu crea la Clínica s'Agaró, on destinaren a les infermeres Merce Girbau i Anna Estrada. La Creu Roja no només atendria refugiats andalusos a Sant Pol, l'octubre del 1937 arribaren refugiats del País Basc⁵, que també serien acomodats al mateix hotel, en aquests casos l'atenció sanitària se centrà bàsicament en algunes ferides lleus i afectacions de malalties de la pell.

EL FINAL DE TOT PLEGAT

Tot i les adversitats, la falta de personal i la manca de material, la Creu Roja de Sant Feliu va continuar donant servei a la població fins a l'últim dia de la Guerra Civil. La infermera Margarida Fígols exercia com a secretària accidental de l'assemblea en el moment de l'arribada de les tropes franquistes. A les 18 hores del dia 4 de febrer del 1939 els soldats ocuparen el local social de

la Creu Roja, que quedà sota la responsabilitat del capità metge Ignacio Melandri, de la secció de sanitat militar de la 1a brigada mixta Frece Azzurre (fletxes blaves). La brigada havia estat organitzada l'1 de febrer del 1937 a Sevilla, i comptava amb uns 5.000 homes. Els italians aportaven l'armament, els oficials, i el personal més tècnic mentre que els espanyols aportaven la tropa.

Al local social es va instal·lar la comandància de sanitat de guerra, la infermeria i les oficines. Es van ocupar el primer pis i algunes habitacions de la planta baixa com a Hospital de sang per instal·lar els més de 150 soldats que havien es-

estat baixa en el combat a Platja d'Aro de la nit del 4 al 5. A causa d'aquesta aflluència de ferits, es presentaren al local per treballar com a infermeres les senyorettes Teresa Planellas, Pilar Cateura, Margarita Benaset, Maria Albertí, Margarita Sabido i Maria Pagès. Així com el personal que quedava de la institució: el Dr. Josep M. Rubió; el Dr. Joan Prim Codina, els sergents Joan Gutarra i Josep M. Álvarez, els portalliteres Joaquim Pigem, Fernando Polo i Jaume Baudina, i les infermeres Margarida Fígols, M. Mercè Girbau i Consol Iglesias.

Al matí del dia 7, trencada la resistència a Platja d'Aro i Calonge, el capità Melandri rebé l'ordre de trasllat cap al poble veí de Pals. Agafà una maleta-farmaciola gran, propietat de la Creu Roja, signant un document on consta que per necessitats de la guerra quedava en el seu poder. El pas de les tropes pel local es caracteritzà pel mal estat en què quedà. Margarida Fígols va ser l'encarregada de dirigir la neteja i desinfecció del local. Segons l'informe de Margarida, es trobà a faltar una maleta-farmaciola petita, uns pantalons de portalliteres, dos casquets (?), 12 mantes de campanya, i altres estris i/o pertrets de menys importància. Per altra banda, es trobà abandonats: 4 llits de campanya, diversos cascs d'acer, capots, mantes, i una bona pila de bales. De tot aquest material es donà avís a la comandància militar perquè passessin a recollir-ho.

Amb l'ocupació de Catalunya pels franquistes quedà dissolta l'anterior junta de l'assemblea local de la Creu Roja, esperant ordres per a poder reorganitzar-la. Mentre això no passà, i per poder atendre les necessitats del local i dispensari, quedà en el seu lloc la infermera Margarida Fígols.

Josep Auladell Payró

Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols

Vist per la **RECERCA** ÀNGEL JIMÉNEZ, MESTRE I HISTORIADOR. ACTIVISTA DE LA MEMÒRIA HISTÒRICA. A la Declaració Universal sobre els Arxius s'afirma que "els arxius juguen un paper essencial en el desenvolupament de la societat contribuint a la constitució i salvaguarda de la memòria individual i col·lectiva. L'accés lliure als arxius enriqueix el nostre coneixement de la societat, promou la democràcia, protegeix els drets de la ciutadania i millora la qualitat de vida". Ja a l'antiguitat, els arxius tenien la doble funció administrativa i històrica, tanmateix ha estat a l'època contemporània que s'ha pres consciència dels dos vessants arran de la magnitud de les guerres i de la vulneració dels drets humans. Els arxivistes, com a tècnics especialistes en documentació, tenen un paper essencial en la recuperació i difusió de la memòria històrica. La tasca de l'Àngel Jiménez com a director de l'Arxiu Municipal del Sant Feliu de Guíxols és un clar exemple de compromís i de rigor en aquest àmbit.

"Les informacions es poden trobar als llibres o a la xarxa, les tècniques s'aprenen treballant, però no serveixen de res sense aquelles altres coses que s'aprenen dels mestres i que són les que donen un propòsit i un sentit a l'ofici d'historiador." (Josep Fontana, *L'ofici d'historiador*)

Avui que la recuperació de la nostra història o de la nostra memòria històrica es veu com una cosa normal per a una majoria o excessiva per part de segons qui és un bon moment per deixar constància del treball d'algunes persones, poques, que en moments molt més complicats es van arremangar com a investigadors i van començar a posar llum sobre el nostre passat amb una visió científica, pedagògica i democràtica.

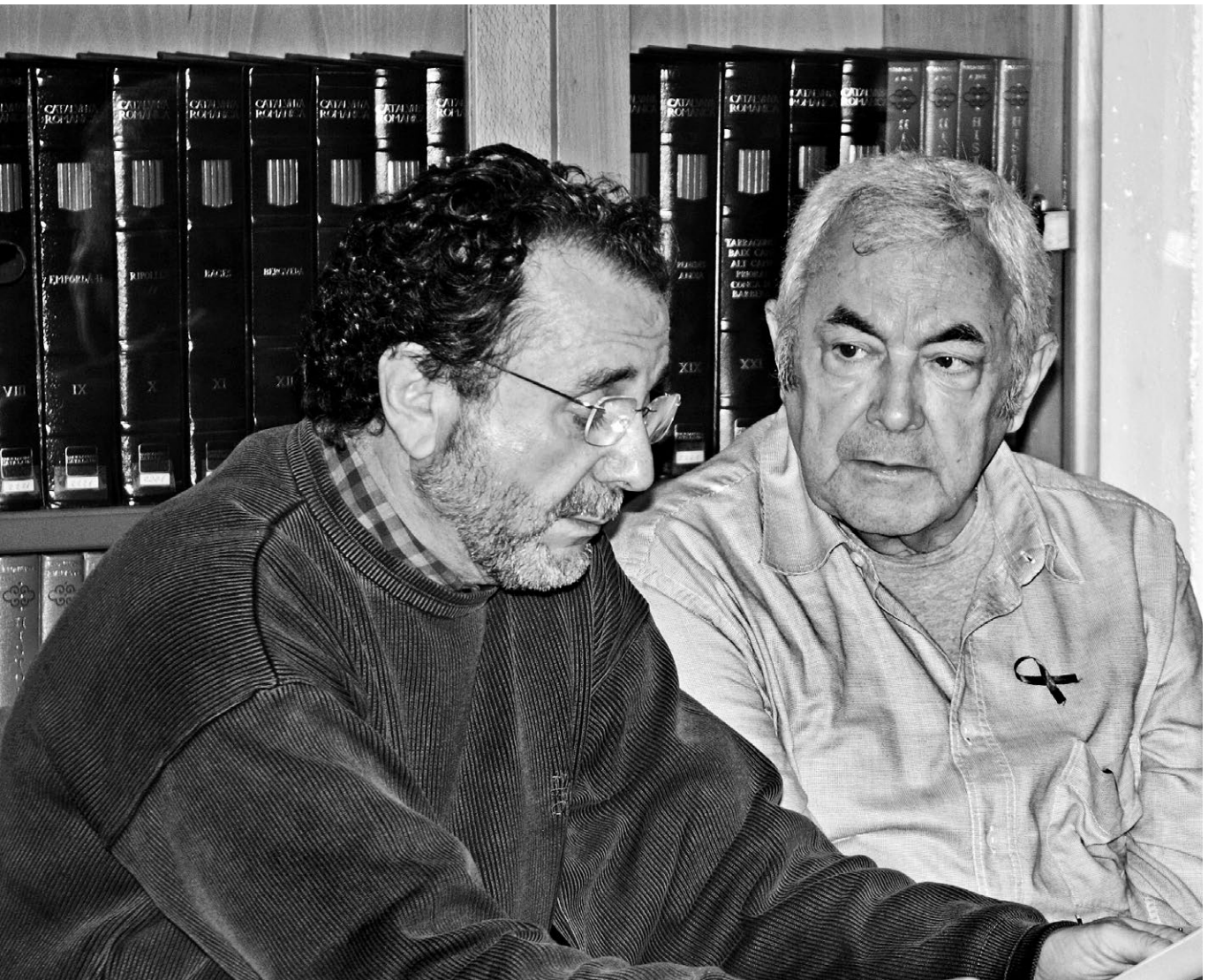
El nostre món no va començar fa quatre dies, la nostra història és molt llarga, com a ciutat i com a país, i voler recordar que moltes coses que avui tenim existeixen gràcies a esforços personals és un fet de justícia. En aquest context vull situar aquest article com a mostra de respecte i valoració del mestre-arxiver-historiador Àngel Jiménez.

Els historiadors cerquen que allò que va succeir quedi explicat i raonat, sempre sota les seves ideologies o els seus posicionaments dins de les diverses escoles o tendències que hi ha en l'estudi de la Història. Tot això també està acompanyat per allò que es vol transmetre o reivindicar del passat, i si aquesta transmissió es fa amb voluntat de millorar, d'evitar que torni a succeir o per deixar constància de realitats que van existir i que alguns han intentat amagar per un oblit mal entès o malaltís.

En aquest món que es mouen els historiadors podem situar l'Àngel Jiménez com un mestre que arrelava en la seva voluntat de servei cristià i que mitjançant l'educació i la recuperació de la història contemporània del nostre país va entrar amb plena dedicació a estudiar el passat i, molt millor encara, a cercar els mitjans per fer-lo arribar a la ciutadania, des dels petits fins als més grans (a aquells que els havien amagat i robat una part de la seva història durant les dècades del franquisme). Les seves aportacions a la historiografia guixolenc, gironina i catalana són imprescindibles per conèixer i entendre l'època històrica que ens portaria des de la proclamació de la II República (1931) fins a l'arribada de la democràcia (1977-1979). Uns moments foscos i complicats ens els quals tenen els orígens una part del que som avui quan per sort ja han passat uns 40 anys del final de la darrera dictadura viscuda i patida al nostre país.

A la pàgina de la dreta, a dalt, visita guiada d'Àngel Jiménez, acompanyat per Antoni Juanals i Víctor Pasqual, amb motiu de la inauguració del nou arxiu i museu al Monestir, el 21 de desembre del 1991. AMSFG. Col·lecció Municipal d'Imatges (autoria desconeguda)

A sota, conferència sobre el cooperativisme, organitzada per l'associació La Manduca a l'Arxiu Municipal el 12 de gener del 2011. D'esquerra a dreta: Julià Castelló, Àngel Jiménez. AMSFG. Col·lecció Municipal d'Imatges (autoria: Salvador Estibalca)

No ha estat senzilla la recerca d'etapes convulses i molt menys ha estat entesa la seva voluntat d'educar i de preservar en la memòria i en la història, tot el contrari

El treball que l'Àngel ha fet i fa és ingent i detallat, no s'ha aturat davant de dificultats científiques ni jurídiques quan un tema l'ha preocupat o l'ha afrontat. No ha estat senzilla la recerca d'etapes convulses i molt menys ha estat entesa la seva voluntat d'educar i de preservar en la memòria i en la història, tot el contrari. En molts moments això era considerat com un atac a l'estabilitat emocional de famílies o que estava basat en un ànim de revenja! I tot això era fals, ell només cercava que s'iniciés el treball d'investigació d'una etapa desconeguda i en la qual van passar moltes coses, algunes de molt tràgiques, que no es podien deixar amagades sota la pols i el pes de la documentació que tenim o les recerques personals que es van iniciar a principis dels 80 del segle passat.

L'Àngel va posar en marxa molts projectes quan va substituir el Sr. Lluís Esteva al capdavant del nostre Arxiu i del Museu. Aquest canvi es basava a donar un nou impuls al que eren uns serveis municipals que calia adequar, ampliar i transformar després de la bona feina del Sr. Esteva per evitar que res es perdés. Encara recordo el nivell de preocupació del Sr. Esteva per la conservació del nostre passat i com el sorprenia que alguns joves estudiants estiguéssim preocupats pel passat més recent i que en això ens acompanyés el nou arxiver.

Situar els serveis al seu lloc i fer-los una eina de transformació és mèrit de qui va iniciar la feina de posar l'arxiu i el museu a l'abast de tothom, i mitjançant projectes com els Tallers d'Història va arribar a les escoles i instituts per aplicar la seva vesant pedagògica, la del mestre, per primera vegada a la nostra ciutat.

Els anys vuitanta van veure com prenien forma noves maneres d'entendre la feina de l'arxiver i es donava impuls a moltes aportacions pedagògiques conjuntament amb una bona colla de mestres i professors de la ciutat. Aquest inicis buscaven posar a l'abast de la ciutadania alguna eina per conèixer i reconèixer el nostre passat des dels orígens, i així es va fer.

Però les preocupacions de l'Àngel sempre estan molt lligades amb la història del segle xx, i en concret alguns dels temes que no havien estat tractats gens ni mica durant els anys de la dictadura franquista. Hi havia un buit que calia omplir, un passat ciutadà que era imprescindible explicar, una memòria que no es podia perdre. Sense aturador afronta l'estudi de temes ben complicats com són les etapes històriques que podem assenyalar tot seguit:

- Segona República
- Guerra Civil
- Postguerra: exili, camps de concentració i repressió
- Franquisme

A dalt, acte d'inauguració del nou arxiu i museu al Monestir. Taula presidencial: Víctor Pasqual, Ramon Alberch, Antoni Juanals, Roger Marcet i Josep M. Muñoz, el 21 de desembre del 1991. AMSFG. Col·lecció Municipal d'Imatges (autoria desconeguda)

A sota, jornades d'homenatge a Felip Calvet Costa realitzades a l'Arxiu Municipal pel Grup de Recerca de l'Època Franquista el juliol del 2003. D'esquerra a dreta: Esther Plaza, Teresa Rovira i Josep Lluís Bori. AMSFG. Col·lecció Municipal d'Imatges (autoria: Xavier Colomer-Ribot)

I en paral·lel o lligat amb aquestes etapes unes qüestions també complicades i que no havien estat ni encetades fins que ell inicià la investigació que avui encara segueix amb tota mena de detalls:

- Església: clericalisme i anticlericalisme
- Moviment obrer
- Persones: Josep Irla, Felip Calvet, Francesc Campà, Sants Boada, Ramon Sais, etc.

Els treballs de recuperació de l'etapa de la Segona República ens permeten saber com la ciutat va entrar en una etapa de certa preocupació per qüestions fonamentals com l'educació o l'obra pública, i també ens emmarca persones que, per desgràcia, van veure com tot allò s'ensorrava amb la guerra i molt més amb la dictadura.

Quan estudia la Guerra Civil ho fa amb la voluntat de posar negre sobre blanc una etapa molt dura per a la ciutadania guixolenc, des dels bombardeigs fins a la fam, des de les agressions d'un bàndol fins a la repressió ferotge posterior. Les seves anàlisis, a quasi 80 d'anys d'aquell febrer del 1939, són de les poques que tenim per conèixer aquella etapa.

A dalt, jornades del GREF sobre "Església i repressió franquista" a l'antiga sala d'actes de la Biblioteca Pública Octavi Viader Margarit. D'esquerra a dreta: Hilari Ragner, Víctor Pasqual i Esther Plaza durant la conferència inaugural.

A sota, presentació del llibre *Visions*. Sant Feliu de Guíxols, de Miquel Borrell, Verònica García i Àngel Jiménez a l'Arxiu Municipal. Presideix l'acte l'alcalde Miquel Lobato. Agost del 2006. AMSFG. Col·lecció Municipal d'Imatges (autoria: Pere Carreras)

Molt més difícil i molt més dramàtic és el període que va començar aquell tràgic febrer que hem esmentat, la postguerra. Uns moments en què es viuen fets ignominiosos, situacions d'aprofitament dels vencedors, de repressió dels vençuts, i tot plegat amb la implantació d'un règim feixista que va ser contemplat i contemporitzat per alguns guixolencs i guixolenques.

Són diversos els fronts que ell estudia, posant molt d'èmfasi a no caure en venjances ni judicis de valor innecessaris però si acotant científicament uns fets històrics que estan documentats i ben documentats.

Entre les seves recerques es mereix un cita concreta la de la investigació dels consells de guerra que van acabar amb els afusellaments de guixolencs el 1939. En aquesta tasca no es pot oblidar l'ajuda i la tenacitat de Ramon Tauler als arxius militars de Barcelona. Amb persones com en Ramon ha estat possible que part de la nostra història no s'hagi perdut per sempre, ell que quasi mai ens va explicar la seva participació en moments complicats de la Guerra Civil treballant per als serveis d'intel·ligència aliats contra els franquistes.

El seu esforç té com moment culminat i molt destacable la creació del GREF (Grup de Recerca de l'Època Franquista), que va significar la creació d'un equip format bàsicament per joves historiadors que van anar aprofundint en diversos aspectes del franquisme a Sant Feliu i en van fer una divulgació acurada i extensa amb diverses activitats i publicacions. Només destaquem la publicació *Franquisme i repressió a Sant Feliu de Guíxols durant la postguerra* del 2006. Una obra única de la qual estan mancats molts municipis catalans.

La voluntat de recuperació del passat més recent no només es va centrar en la investigació històrica; també va ser el moment, en diferents etapes, de fer un reconeixement a les víctimes del franquisme

La voluntat de recuperació del passat més recent no només es va centrar en la investigació històrica; també va ser el moment, en diferents etapes, de fer un reconeixement a les víctimes del franquisme. Els actes de memòria als republicans guixolencs afusellats i enterrats a Girona o a les víctimes de l'holocaust nazi són dues mostres de les accions que sense la direcció al capdavant de l'Àngel dubto que s'haguessin pogut realitzar.

Un altre aspecte dels treballs que hem citat es refereix a documentar les biografies de guixolencs que per una raó o altra tenen una vida molt vinculada a la ciutat des del punt de vista polític i social. En cap moment ha deixat de treballar l'entorn de Josep Irla i la seva família, o de víctimes com Francesc Campà. Sense oblidar altres persones que d'una manera o altra han significat alguna cosa en el nostre passat.

I també remarcar la seva preocupació d'investigació en dos temes com el moviment obrer i el clericalisme/anticlericalisme sobre els quals presenta molt bones aportacions. No defuig temes complicats ni d'altres que han generat controvèrsia, tot el contrari, els agafa amb tot el respecte històric que el caracteritza i exposa amb el rigor necessari quins fets van succeir i quin paper van tenir algunes de les persones a qui ell situa en la nostra història local com Sants Boada o aquells obrers que durant anys lluitaran per les millores socials dels més febles.

Les investigacions que hem pogut conèixer i gaudir fins avui són un clar exemple del treball envers una història que ens ha de fer entendre amb més profunditat el nostre passat i no perdre el pas cap el futur. L'Àngel, com Fontana, sap que un historiador ha de ser socialment útil, i que aquesta memòria social hauria de reflectir per ser vàlida, una pluralitat d'experiències... i així ho demostra en el seus treballs, un darrere l'altre.

De la memòria de totes i tots en depèn i en dependrà el treball dels historiadors i mestres, deixar constància de la vàlua d'un investigador és una obligació de tothom o estem condemnats a ser responsables d'oblits imperdonables.

Josep M. Muñoz i Ayats
Llicenciat en història

ESTHER BUSSOT I LIÑON

ha estat l'ànima de l'homenatge a les Brigades Internacionals, organitzat enguany pels tres ajuntaments de la Vall d'Aro i promogut per l'Institut d'Estudis del Baix Empordà i el Museu d'Història de Sant Feliu de Guixols. La seva sensibilitat pels vuit brigadistes enterats i pràcticament oblidats al cementiri de Sant Feliu la va motivar a fer recerca durant prop de deu anys per recuperar les seves identitats i garantir la seva memòria.

L'Esther Bussot va néixer a Sant Feliu de Guixols l'any 1964, de ben petita, va anar a escola al Cor de Maria, fins que va fer COU –actual segon de Batxillerat. Li hagués agradat molt estudiar història, però va començar a treballar com a administrativa i, després, en una empresa informàtica que feia programes a mida per a tota mena d'empreses, principalment tèxtils, però també del sector de la construcció, entre d'altres. Els softwares abastaven des de l'àmbit creatiu (disseny i projectes) fins a l'àmbit de la gestió administrativa. Els 20 anys que hi va treballar li van permetre adquirir habilitats en anàlisi, sistematització i explotació de dades a partir de la informàtica, que han estat molt útils per desenvolupar la seva recerca sobre els brigadistes internacionals. Arran de la crisi, molts projectes van quedar aturats i per aquest motiu començà a formar-se com a esportista voluntària i més tard a treballar professionalment com a monitora tècnica en el món de l'esport, concretament el judo, que fins aleshores havia estat una afició. Per fer tasca educativa primer calia arribar a obtenir el Cinturó Negre de Judo 1r Dan, es va formar a través de la Federació Catalana de Judo i Disciplines Associades i de l'Escola Catalana de l'Esport, col·legiant-se també a l'espanyola. Actualment està desenvolupant un projecte propi que parteix de l'essència de l'entrenament del Judo, el Taiso, que consisteix en el treball per mitjà d'exercicis suaus, cercant l'equilibri entre cos i ment. A la vegada usa un mètode modern

i divertit d'exercicis tradicionals japonesos. Ha adaptat les tècniques d'entrenament del judo per treballar el moviment amb persones que han patit ictus o amb problemes psicomotrius. Quan, amb 40 anys, va començar a fer judo per estar en forma, no s'imaginava que hi treballaria més endavant. Amb els seus companys del Club Judo Palamós van formar un grup molt cohesionat que els ajudà a mantenir la il·lusió i l'esforç. Es va implicar en l'entitat i hi col·laborà en l'àmbit administratiu, de gestió i formació dels infants. Tres anys enrere, amb dos companys va crear un nou club de judo a Calonge – Sant Antoni, el Club Jita Kyoei, on desenvolupà l'àrea de gestió, secretaria i formació. Ara s'està preparant per arribar al segon Cinturó Negre 2n Dan i també fa defensa personal. Aquesta professió li agrada, sobretot, perquè pot ajudar els altres i pel fet de treballar amb dones. "Les dones sempre s'apunten a tot", diu rient.

...

Vostè que practica judo, què creu que aporta?

A part del control ment-cos, valors. Amb el judo treballem també amb discapacitats, per exemple. Va molt més enllà de l'esport, som educadors. Sembla individual, però es treballa en equip, sempre necessites un company per avançar. Sembla que serveix per disciplinar, però és a base d'integrar el respecte, l'amistat, la cortesia entre les persones però també amb l'entorn, el tatami, que és el lloc on entres i trepitges, on aprens,

on aprens a caure i a aixecar-te. És el lloc que t'acull i et recull. El respecte es concep com una relació bidireccional. Per exemple, entre el professor i els alumnes. El *sensei* ha de ser humil ja que mai en sap prou i sempre pot aprendre dels alumnes. Un altre dels valors és la disciplina, ja que darrere hi ha un treball personal molt gran i constant. Tot això es pot exportar a la vida.

Què significa, doncs, el judo?

El nom mateix ja vol dir moltes coses, està format per dues paraules. *Ju* vol dir flexibilitat i adaptació. La imatge és l'arbre colgat de neu, quan la neu cau, les branques tornen a la seva posició sense trencar-se. *Do* significa camí, és el camí propi. Cadascú té el seu ritme i, tal com diu la cançó *Viatge a Ítaca*, de Lluís Llach, la travessia o viatge és molt més important que l'arribada a la destinació.

Em sembla que hi ha molt en comú entre el judo i la recerca que ha estat fent tots aquests anys sobre els brigadistes internacionals. També és un llarg camí, quan va començar?

A fons, el 2008 o el 2009. L'any 2009 vaig tenir una entrevista amb Victòria Nogué a Santa Coloma de Farners. Jo ja coneixia els treballs de Carles Hervàs i Marta Costa Naudó sobre els hospitals militars i sabia que a Santa Coloma hi havia un arxiu amb informació. Aquest va ser el primer pas per entendre el que havia passat aquí... però l'any abans s'havia celebrat el 70è aniversari de les Brigades Internacionals i es va fer l'exposició *Nova York i la Guerra Civil espanyola*

a Sitges. Vaig anar a veure-la, em va motivar, vaig començar a pensar que aquí també estaria bé fer una commemoració. Em vaig proposar recuperar la memòria dels brigadistes enterrats a Sant Feliu de Guíxols.

Quan neix el seu interès pels brigadistes, quan va conèixer la seva existència?

Molt abans, això va ser el detonant, però aquesta vinculació emocional ja hi era des de petita.

Qui n'hi havia parlat, com ho sabia?

Els meus pares... Els meus pares van ser uns grans transmissors de la seva experiència i dels seus valors. El meu pare s'identificava amb els brigadistes i sentia molta empatia per "els nois que varen morir, perquè eren molt joves". Quan anàvem a dur flors als familiars enterrats al cementiri, sempre en guardàvem per a ells i per al capità Massanas. D'aquí ve també, per exemple, l'interès del meu germà Gerard per aquest personatge. El meu pare també deia dels brigadistes "mai no sabrem qui són".

Hi havia, doncs, una afinitat ideològica amb els brigadistes?

El meu avi patern havia estat als camps de concentració després de la guerra... La família es va haver d'exiliar. L'avi, Dimes Bussot Rourich, era de Sant Feliu de Guíxols. El meu avi va ser un element important sindicalista i afiliat a la CNT del ram

Retrat d'Esther Bussot. AMSFG.
Col·lecció Municipal d'Imatges
(autoria: Salvador Estibalca)

de la metal·lúrgia. Era mecànic ajustador dels trens i va treballar a can Castelló. Estava massa compromès amb la lluita social dels treballadors i, al final, no li donaven feina enlloc. Es va trobar sense feina. Va anar a Palafrugell i treballà en una empresa ferroviària on va conèixer l'àvia Empar, després va anar a Girona. Va fundar la cooperativa l'Esperança, fou president de les Cooperatives de Girona, membre de les Cooperatives de Catalunya i de les Cooperatives d'Espanya. També va ser regidor a l'Ajuntament de Girona, etc. El gener del 1939 la família paterna va marxar cap a l'exili. El meu avi va estar en diversos camps de concentració al sud de França, després el van enviar als camps de treball de Brest, França, un dels ports estratègics per als aliats. Va estar presoner dels alemanys a l'illa de Guernesey, sota les plataformes alemanyes que eren bombardejades pels aliats. Es va poder escapar, no sé com, abans del desembarcament de Normandia i passà a la Resistència francesa. La meua besàvia de 82 anys i la meua àvia paterna van estar al camp de concentració d'Argelers, a la zona destinada a les dones i nens, on va poder estar-hi el meu oncle de 14 anys. Per l'altra banda, el meu pare va entrar al camp d'Argelers als 16 anys i el destinaren a diferents camps –Argelers, Saint Cyprien, Bram... Al meu oncle el va-

ren enviar a treballar a una granja agrícola i el van tractar de forma inhumana. Quan hi va haver l'ordre de retorn, van repatriar només el meu pare. Els meus avis no varen tornar mai a Catalunya.

Quina experiència tan dura...

I no es va acabar aquí. El meu pare, quan va tornar, va ser reclòs a Montjuïc i allà hi va fer el servei militar durant set anys! Quan va tornar no tenia el seu nucli familiar. Va anar a Sant Feliu de Guíxols i a Palafrugell a buscar les seves arrels, per mirar de localitzar les seves cosines i els oncles que quedaven. I les coses de la vida, o potser el destí! la primera vegada que va venir a Sant Feliu va conèixer la meua mare al carrilet. Devia ser l'any 1942 o el 1943.

Els seus pares, doncs, devien patir molt durant la postguerra.

Efectivament. El pare tenia un bagatge personal molt intens, fou depurat i després estava controlat per la policia, amb tot el que això significava. La mare el va esperar molts anys per casar-se. Després compartia amb nosaltres els seus records i anècdotes...

Què sabien els seus pares dels brigadistes enterrats a Sant Feliu?

El pare sabia que havien vingut de fora i la mare tenia records dels "soldats" o "aquells nois", com els

anomenaven ella i l'altra mainada quan van fer estada aquí.

La seva mare els va conèixer?

Sí... ella va conèixer els soldats estrangers. Sabia que s'estaven a s'Agaró, havia vist nois negres, gent que parlava en diferents idiomes.

Li va explicar alguna anècdota?

Sí –riu–, la mare tenia records concrets. Però encara no puc compartir-los perquè formen part del treball que estic fent ara. De moment he mirat de reconstruir les biografies dels brigadistes, trobar dades i relacionar-les.

Hi havia un sentiment d'afecte cap a aquests soldats estrangers?

El vincle amb ells era totalment emotiu. Personalment, el sento des de petita i, sense aquest lligam, crec que no hagués pogut completar la recerca.

Després del testimoni dels seus pares, quina va ser la primera font per documentar-se sobre aquestes persones?

El primer que vaig fer va ser llegir el que s'havia publicat sobre Sant Feliu en aquest període. Per tant, l'Àngel Jiménez va ser la meua primera font, ja que en parla al seu llibre *La Guerra Civil a Sant Feliu de Guíxols (1936-1939)*. El llibre *Memòria d'un temps. Sant Feliu*

de Guíxols sota les bombes és un altre referent molt important, amb totes les fotografies dels refugiats andalusos a s'Agaró. Després vaig seguir llegint, vaig buscar quins autors havien escrit sobre aquest tema, qui havia fet recerca... Però jo no em conformava amb això, volia tocar la documentació!

Quins arxius va visitar?

Primer, Santa Coloma de Farners i, després, Sant Feliu de Guíxols, on amb la col·laboració de la Marta Costa vaig poder avançar molt. Va ser una persona molt assequible, vam identificar els llocs que sortien al llibre dels bombardejors. Vaig poder trobar informació sobre el personal sanitari, consultar llistes de metges i infermeres.

Devia ser un procés molt complex?

La veritat és que no sabia explicar exactament com hi vaig anar entrant, la recerca ha durat molts anys, nou –més o menys. He tingut moments de més o menys intensitat i dedicació, segons la meva disponibilitat. Ha costat molt lligar-ho tot, perquè he anat trobant molts indicis diferents, ara aquí, ara allà... El que sí puc dir és que m'ha "atrapat" i que ha arribat a tenir una dimensió molt gran encara que va començar essent una història local. S'ha convertit en una història del món.

Quin moment considera que ha estat força decisiu durant aquests anys?

En el moment que comencem a conèixer noms a través de la documentació, com el de la doctora Braina Olga Rudina, podem començar a buscar-ne les cares en les fotografies. En aquest cas, era força evident que, a causa del seu càrrec, era qui encapçalava la comitiva fúnebre retratada per Vicenç Gandol. Aquesta persona sortia en diferents imatges, com podem comprovar que era la mateixa? Les deduccions poden arribar a ser molt intuïtives. Doncs, en aquest cas, ho vaig saber per les sabates! També he arribat a distingir que hi ha fotografies de tres comitives diferents, observant les cares de les persones, els seus vestits, la disposició de la gent, etc.

Deu haver contactat molta gent, sent que l'han ajudada?

Durant aquest procés he trobat gent molt amable, he fet preguntes que poden semblar molt evidents, però sempre he rebut respostes. M'he atrevit a enviar correus a persones desconegudes, molt lluny... He conegut historiadors com l'Angela Jackson, la Marta Costa Naudó, el Dr. Hervàs, Josep Xaubet, Allan Warren, Sònia Garangou, etc. També he fet amistat amb molts arxivers, especialment de l'Arxiu de Sant Feliu, amb vosaltres que vàreu insistir en

la publicació. També de Girona, Santa Coloma de Farners, del Priorat, amb especialistes de Barcelona. Per correu he contactat amb associacions espanyoles, franceses, italianes, suïsses, americanes i, sense anar tan lluny, també locals! Segur que em deixo molta gent... Per exemple, Guíxols Decideix va contactar amb mi el 2016 per homenatjar els brigadistes l'11 de setembre en la Marxa de les Torxes. Des d'aquí també voldria agrair a l'Institut d'Estudis del Baix Empordà, a tots els membres però especialment a Francesc Aicart i Montse Pérez, el fet d'haver cregut en aquesta investigació i en mi, per haver-me donat suport i ànims per la publicació.

Quin va ser el primer que va investigar?

Va ser Georges Dallongeville. A la partida de defunció hi havia el lloc d'origen però estava mal escrit. Hi constava "Courriets", França, però no aconseguia localitzar-ho. Vaig anar fent cerques, vaig provar "Dallongeville" i vaig arribar a una pàgina web que encara existeix, *Mémoires de pierre*, en què vaig trobar el seu nom en una llista que em va permetre identificar correctament el lloc de procedència, Courrières. En aquest lloc web hi ha una relació de tots els morts de Pas de Calais durant totes les guerres que han

A les dues pàgines anteriors, d'esquerra a dreta:

Conferència d'Esther Bussot sobre "L'Hospital de les Brigades Internacionals núm. 4 de s'Agaró" a l'església de Nostra Senyora de l'Esperança de s'Agaró, el 5 d'octubre. Procedència: Institut d'Estudis del Baix Empordà (autoria desconeguda)

Concert de l'Escola de Música durant l'homenatge als brigadistes internacionals al cementiri de Sant Feliu de Guíxols, el 7 d'octubre. Procedència: Esther Bussot (autoria desconeguda)

Ofrena floral durant l'acte institucional d'homenatge al brigadistes internacionals al cementiri de Sant Feliu de Guíxols, el 7 d'octubre. Procedència: Esther Bussot (autoria desconeguda)

Francesc Aicart, Lourdes Prades i Carles Hervàs durant la conferència "Recuperant la història dels brigadistes", el 21 de setembre al Centre Cívic de Vilartagues. Procedència: Sidbrint (autoria desconeguda)

afectat França. A França, i en molts altres països, els tenen molts presents els seus caiguts, en canvi, aquí no els recorda pràcticament ningú. No consten enlloc, no se'n sap res...

Què va fer a continuació?

Em vaig adreçar a l'Ajuntament i em van posar en contacte amb un grup d'història local, que van mostrar molt bona voluntat. A força d'insistència, vam aconseguir localitzar el net.

És molt emocionant...

i com va reaccionar?

El net es va sorprendre. Imagina't, és com si algú des de l'estranger, inesperadament, et pregunta pel teu avi. Vam intercanviar diversos correus electrònics i em va explicar que ell havia intentat infructuosament saber què havia passat amb el seu avi. Però que ja feia molts anys i ho havia abandonat. La seva família no n'havia parlat gaire clar, però se'n parlava com "un heroi que havia anat a lluitar a Espanya", potser amb un punt de menyspreu, però no sabia on havia mort. Però era una història complicada ja que el 1935 s'havia divorciat amb un fill nadó i l'any següent ja marxava. S'entén que s'havien sentit abandonats.

Quina informació tenia el net?

No en tenia gaire, només el que li havia dit una part de la família, no en conservava cap retrat. Com que el seu nom figura al panteó familiar, a Courrières, els historiadors locals pensaven que hi era enterrat. Però jo li vaig demostrar que no, que no havia estat repatriat i que les restes es trobaven a Sant Feliu.

Durant aquest temps, què l'ha sorpresa més?

Sempre havia pensat que eren cinc els brigadistes enterrats, perquè eren les làpides que jo coneixia, al cementiri. Al final han estat vuit les persones localitzades!

Com ho va arribar a saber?

Amb la documentació de l'Ajuntament, especialment els registres d'inhumacions. La Glòria Brugada, responsable del cementiri municipal, és una gran professional i ha estat una ajuda molt important. De seguida va reconèixer la tasca, ha estat molt col·laboradora i en cap moment ha actuat de manera burocràtica. Vam començar a trobar les fitxes dels que jo coneixia, després van sortir més fitxes! La que va costar més de localitzar va ser la Magdalena Girth, que no està enterrada a la part catòlica i es troba a la secció A, que és laica.

La Glòria Brugada s'hi va implicar, també, doncs?

Amb motiu de la reestructuració del cementiri, vaig avisar a l'Arxiu Municipal que es tingués cura dels nínxols dels brigadistes, ja que havia descobert a través de la documentació que eren a perpetuïtat. Per tant, ella va fer l'actuació corresponent i un dia que hi vaig anar em va dir "els teus brigadistes ja estan en una carpeta a part".

Es nota que vostè s'ha fet seves les històries d'aquestes persones...

Cadascun dels brigadistes ha estat tota una història també durant la investigació, tot plegat ha estat un procés molt íntim i viscut. Però ara ja no

són els "meus" brigadistes, ara, amb l'homenatge ja són de tots. Ha estat un molt bon moment per donar a conèixer les seves vides, el que se n'ha pogut recuperar...

De tots els actes realitzats aquest any a Sant Feliu de Guíxols en memòria de les Brigades Internacionals, què li ha resultat més emotiu?

En general, tot m'ha agradat molt, estic molt contenta perquè temps enre no ho podia ni imaginar. L'ofrena de flors a la Magdalena em va fer una gran il·lusió. Vaig demanar l'acompanyament de la meva família, concretament d'un nebot, perquè volia representar el traspàs del testimoni a un nen per a la continuació de l'homenatge per part de les noves generacions. El lloc on es va fer la conferència sobre l'hospital de les Brigades Internacionals núm. 4 de s'Agaró, l'església de Nostra Senyora de l'Esperança, també va ser molt especial...

Qui va promoure aquest homenatge?

Aquest homenatge ha estat una iniciativa de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà, que des d'un inici ha comptat amb el suport i col·laboració del Museu d'Història de Sant Feliu de Guíxols. Cal remarcar que en l'organització també hi han participat els tres ajuntaments de la Vall d'Aro: Castell - Platja d'Aro, Santa Cristina d'Aro i Sant Feliu de Guíxols. Agraeixo a tothom (alcaldes, regidors, equip del Museu, equip de l'Alcaldia, IEBE) l'esforç personal que han posat en aquestes jornades i agrair també la implicació de l'Agrupació fotogràfica de Sant Feliu de Guíxols, sobretot a en Joan

En aquesta pàgina, retrat de tres brigadistes internacionals en un xalet de s'Agaró. El primer per l'esquerra és el capità mèdic i director de l'Hospital de s'Agaró de les Brigades Internacionals: Raymund Rhodes, també conegut com Rajko Lalev Radevski. AMSFG. Fons Vicenç Gandol (autoria: Vicenç Gandol)

Vicens, que ha estat clau per al desenvolupament de les conferències en què vaig participar.

Com se sent després d'aquestes jornades?

Tinc molta pau perquè em dona la sensació que la reparació ha estat realitzada. Finalment els he tret de l'oblit.

Com segueix, doncs, la seva tasca?

Treballant en la segona part ja, encara hi ha parts per ampliar i incògnites molt interessants per aclarir. Espero poder-la publicar en breu!

Té contactes amb familiars d'altres brigadistes?

Sí, en tinc amb diverses famílies. Hi ha molta amistat amb Marc i Mo Newman, que són el fill i la jove de David Newman, que havia estat a Santa Coloma de Farners. Ens va presentar en Quim Carerras fa temps, quan investigava a Santa Coloma de Farners, hi va haver una connexió total. Són anglesos residents a França. Van reconstruir la vida del pare i cada any, des que van tenir coneixement dels fets, el 30 del maig a les 15.00 h van a la platja de Malgrat de Mar per commemorar l'enfonsament del Ciudad de Barcelona. Jo els he acompanyat en aquest moment els darrers quatre anys, és tan humà i emotiu... El Sr. Marc Newman, molt emocionat, va ser el que diposità l'ofrena floral al nostre brigadista Kelvin Duan, canadenc - nord-americà, ja que el seu pare havia

pertangut a la mateixa xv Brigada Lincoln-British. A Santa Coloma de Farners, el 2015, vaig participar en l'explicació de les Brigades Internacionals i amb diverses fotografies a l'exposició *La Guerra Civil a Farners de la Selva (Santa Coloma de Farners, 1936-1938)*.

Espera que l'homenatge tingui continuïtat?

Bé, aquesta pregunta és molt important. Sí que ho espero, m'agradaria

que els actes d'aquest any fossin l'inici d'un homenatge permanent. Conec l'experiència de Malgrat de Mar que, cada cinc anys, recorden oficialment el drama del Ciudad de Barcelona, torpedinat mentre feia el transport de voluntaris de les brigades, en el qual van morir més de 150 persones. També del Grup de Recerca de la Memòria Històrica de Mataró, que s'han dedicat a mantenir viu el record de brigadistes i

repressaliats per la dictadura. Cada any fan un acte amb banderes republicanes al cementiri i es llegeixen els 50 o 60 noms dels brigadistes enterrats en fosses comunes. Crec que la Vall d'Aro es podria convertir en un referent de les Brigades Internacionals i que es podria convidar periòdicament a especialistes i a entitats perquè fessin xerrades i compartir informació i experiències. El nostre cementiri també és un indret clau en aquest sentit, el 2011 ja va rebre la consideració d'Espai de Memòria per Memorial Democràtic.

Quina proposta faria?

Es podria institucionalitzar la marxa que vam fer "Els llocs viscuts pels brigadistes", hi hauria diferents moments que es podria fer, com el 14 d'octubre –que van començar a arribar voluntaris–, el 19 de juliol –que va morir el primer brigadista a Barcelona–, el 19 de maig –que va morir el primer brigadista a s'Agaró–, el 23 de setembre –que es van retirar del conflicte. D'ocasions per a la commemoració no en falten, només cal proposar-s'ho.

Creu que tindria acceptació entre la gent?

N'estic ben convençuda, només cal veure el seguiment que hi ha hagut dels actes que acabem de celebrar.

M. Àngels Suquet Fontana
Arxiu Municipal
de Sant Feliu de Guíxols

Els jueus i la lluita antifeixista

A les Brigades Internacionals, els jueus van ser el segon grup més nombrós després dels francesos. S'estima que hi van participar entre 8.000 i 10.000 jueus, procedents de diferents indrets d'Europa (Polònia, França, Gran Bretanya, Alemanya) i Amèrica (Estats Units, Canadà, Argentina i Uruguai), a banda dels que ja residien a l'Estat espanyol. Concretament, hi ha una referència que els quantifica en 7.000 en una de les làpides commemoratives del Mausoleu del Fossar de la Pedrera, al cementiri de Montjuïc de Barcelona. Aproximadament 180 van venir d'Israel per lluitar contra el feixisme que els amenaçava com a poble. La seva filiació comunista resultava incòmoda i, per aquest motiu, es donava tota mena de facilitats perquè s'allistessin. Un dels àmbits en què la seva actuació fou més destacada fou la sanitat militar, es calcula que el 70 % del personal mèdic masculí eren jueus i també hi havia una important presència de dones entre les infermeres. En produir-se el cop d'estat, tres de les vuit divisions mèdiques es van mantenir fidels a la República (Madrid, Barcelona i València), des de llavors el personal que en formava part majoritàriament treballà prop del camp de batalla. També cal remarcar la companyia Botwin, formada exclusivament per jueus dins del batalló Palafox. El seu

nom era un homenatge a Naftalí Botwin, un obrer jueu polonès comunista afusellat el 1925 pel govern de Pilsudski. Aquesta companyia va néixer el 12 de desembre del 1937 i va existir durant nou mesos, els supervivents van ser empresonats i directament executats per la seva condició de jueus.

La magnitud de la participació jueva en aquest conflicte s'evidencia amb nombrosos i destacats exemples com Robert Capa, que era el pseudònim amb el qual signaven els corresponals André Ernö Friedmann i la seva companya Gerda Taro, la qual va morir en territori espanyol. Al front es va arribar a publicar un diari en ídix, la capçalera *Freiheits Kämpfer*, que va aparèixer el 7 d'agost del 1937 i de la qual van sortir sis números. El músic Lan Adomian, de la Brigada Lincoln, va compondre algunes de les cançons més populars entre els republicans. Moltes de les històries d'aquests brigadistes s'han documentat a partir de les cartes enviades als familiars o bé per l'opuscle d'Albert Prago, que explica el periple de diversos jueus combatents a Espanya i les seves actuacions posteriors. Molts d'ells es van allistar a l'exèrcit francès per participar en la Segona Guerra Mundial o van implicar-se en la Resistència o tam-

bé en l'operació Orquestra Roja. Sovint van acabar als camps nazis, juntament amb els republicans espanyols gràcies, especialment, al govern col·laboracionista de Vichy. Quan els nazis van envair Polònia o van atacar la Unió Soviètica, molts dels antics brigadistes jueus van optar per entrar a l'Armada Roja o en organitzacions similars que operaven en els territoris ocupats.

D'esquerra a dreta:

Milicians del batalló Thälmann, d'origen alemany, austriac i polonès, l'any 1936. Procedència: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=22655249> (autoria: Mikhaïl Koltsov)

Retrat de tres dones malaguenyes rapades publicada pel diari madrileny *Ahora* el 9 d'octubre del 1936. Procedència: <https://arcangelbedmar.com/2017/02/13/la-fotografia-de-las-mujeres-peladas-en-montilla-durante-la-guerra-civil/>

Les dones republicanes

La II República suposà un avanç important cap a la igualtat de gènere, ja que, entre d'altres, les dones van assolir el dret a vot, el divorci i la participació en partits polítics i sindicats, com les Joventuts Socialistes Unificades o la CNT. Van sorgir organitzacions com l'Associació de Dones contra la Guerra i el Feixisme, promoguda per Dolores Ibárruri i posteriorment anomenada Associació de Dones Antifeixistes. Per altra banda, també van néixer entitats conservadores, com l'agrupació Les Margarides, per a dones carlines. Arran de l'aixecament militar, moltes dones van donar suport a la República, per protegir els valors democràtics i per defensar els seus drets. Moltes es van oferir com a infermeres i algunes van optar per allistar-se per lluitar. Un 3% de les milícies catalanes eren dones. En general, es tractava de casos aïllats, i sembla que el grup més nombrós va ser un de 30 milicianes que formava part d'un contingent de 400 soldats enviat a les Balears l'agost del 1936. Dues van ser capitanes: una fou Mika Etchebéhère d'origen argentí, que comandà una columna del POUM. Malgrat que eren poques, el seu allistament fou voluntari –a diferència dels seus companys– i el seu idealisme i determinació van esdevenir mítics. No obstant, la seva presència no era del tot acceptada i, sovint, els encomanaven les tasques que tradi-

cionalment els atribuïen a les dones i es mirava d'allunyar-les del combat, ja que semblaven un blanc fàcil per als requetès, que les tenien en el seu punt de mira. A principis del 1937 el govern de la República decretava la seva retirada del front. Les milicianes foren objecte d'una intensa campanya de desprestigi fonamentada pels prejudicis misògins de l'exèrcit feixista, que les mostrà com a promíscues i llibertines.

En general, durant la guerra, les dones es van organitzar per tenir cura de la família i treballar –al camp i a les fàbriques, també produint armament. La seva responsabilitat seguí després, quan molts homes foren privats de llibertat o bé executats. La repressió feixista gratuïta i gene-

ralitzada contra les dones fou una estratègia sistemàtica des d'un inici. Com va dir el general Gonzalo Queipo de Llano per ràdio el 23 de juliol del 1936: "Nuestros valientes legionarios y regulares han enseñado a los cobardes de los rojos lo que significa ser hombre. Y, de paso, también a sus mujeres. Después de todo, estas comunistas y anarquistas se lo merecen, ¿no han estado jugando al amor libre? Ahora por lo menos sabrán lo que son hombres de verdad y no milicianos maricas. No se van a librar por mucho que pataleen y forcejeen." Les vexacions habituals eren el rapat i la ingestió d'oli de ricí per obligar-les a defecar en públic, la seva exhibició, violació i tortura. En definitiva, la total anul·lació de la seva dignitat com a persones humanes.

FONTS

AVILA ESPADA, Mar. "La miliciana en la guerra civil: realidad e imagen" a *Los ojos de Hipatia*, <https://losojosdehipatia.com.es/cultural/historiala-miliciana-en-la-guerra-civil-realidad-e-imagen/>

AURORA. *Todo sobre Israel y Judaísmo en español*. "Esperando en Israel los restos del brigadista judío que luchó contra Franco", 24 de setembre, 2018, a <http://aurora-israel.co.il/esperando-en-israel-los-restos-del-brigadista-judio-que-lucho-contra-franco/>

BEDMAR, Arcàngel. "La fotografía de las mujeres peladas en Montilla durante la guerra civil", publicat l'11 de febrer del 2017, a <https://arcangelbedmar.com/2017/02/13/la-fotografia-de-las-mujeres-peladas-en-montilla-durante-la-guerra-civil/>

El silencio Guerra Civil Española. Spanish Civil War, Feminism and Anarchism a <https://elsilencio-guerracivilespanola.wordpress.com/>

"La mujer en la Guerra Civil española: las milicianas" a *Recuperando Memoria*, <https://radiorecuperandomemoria.com/2017/03/07/la-mujer-en-la-guerra-civil-espanola-las-milicianas/>

"Los judíos y la guerra civil española" a <http://mimilicicultural.com.ar/los-judios-y-la-guerra-civil-espanola-2/>

"Muerte de una miliciana" a <https://elgajedeloficio.wordpress.com/2017/03/10/muerte-de-una-miliciana/>

Nuevo Mundo Israelita. Portal informativo de la comunidad judía de Venezuela. "Los judíos en la Guerra Civil Española", publicat el 3 de febrer del 2017 a <http://www.nmidigital.com/los-judios-en-la-guerra-civil-espanola/>

CALIDOSCOPI
LES IMATGES

1-2-3. John Langdon-Davies participant en els entrenaments dels voluntaris de la Home Guard durant la Segona Guerra Mundial. AMSFG. Fons John i Patricia Langdon-Davies (autoria desconeguda)

1

4. Retrat de grup al davant d'una caserna de Carrabiners durant la Guerra Civil espanyola, probablement el maig del 1936. AMSFG. Fons John i Patricia Langdon-Davies (autoria desconeguda) 5. Milicians a Toledo durant la Guerra Civil espanyola, l'agost del 1936. AMSFG. Fons John Langdon-Davies (autoria: John Langdon-Davies)

6. Refugiats de Màlaga en un menjador de València, durant la Guerra Civil. AMSFG. Fons John i Patricia Langdon-Davies (autoria desconeguda) 7. Milicians armats en un dinar popular en un local a Barcelona. AMSFG. Fons John i Patricia Langdon-Davies (autoria desconeguda)

8. Retrat de John Langdon-Davies durant un miting a favor de la República, a Nova York, el 13 de gener del 1938. AMSFG. Fons John i Patrícia Langdon-Davies (autoria desconeguda)

9. Bombardejos indiscriminats a Barcelona durant la Guerra Civil. AMSFG. Fons John i Patricia Langdon-Davies (autoría desconeguda) 10. Gran Via de les Corts Catalanes, entre el carrer de Balmes i la rambla de Catalunya després d'un bombardeig l'any 1937. AMSFG. Fons John i Patricia Langdon-Davies (autoría desconeguda) 11. Creu Roja actuant durant el primer bombardeig amb víctimes durant la Guerra Civil espanyola, a Barcelona, el 16 de març del 1937. AMSFG. Fons John i Patricia Langdon-Davies (autoría desconeguda)

12. Manifestació a la plaça de Catalunya de Barcelona, l'agost del 1936. AMSFG. Fons John i Patricia Langdon-Davies (autoría desconeguda) 13. Vehicle expropiat per un grup de milicians armats a Barcelona, l'agost del 1936. AMSFG. Fons John i Patricia Langdon-Davies (autoría desconeguda)

La revista L'ARJAU agraeix que totes les persones que detectin alguna errada o mancança en la informació que publica la revista la comuniquin per tal que pugui ser esmenada en la fe d'errades corresponent i també en les bases de dades de l'Arxiu Municipal.

A la pàgina 25, a la fotografia de la dreta, la persona de l'esquerra no és Josep Auladell.

A la pàgina 54, la fotografia fou realitzada cap als anys vuitanta o potser noranta.

Els darrers números...

On aconseguir L'Arjau?

L'ARJAU és una revista editada per l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols que tracta temes culturals del municipi i el seu entorn. Aquesta publicació es distribueix de manera gratuïta i es pot trobar en els estancs i llibreries de Sant Feliu de Guíxols o en els serveis municipals següents: Botiga del Monestir, Oficina d'Informació i Atenció Ciutadana, Punt d'Informació Juvenil, Guíxols Desenvolupament (estació d'autobusos), centres cívics de Vilartagues i Tueda, Biblioteca Pública Octavi Viader i Margarit i Arxiu Municipal.

Descarrega'l també a:
<http://www.arxiunicipal.guixols.cat/publicacions/revista-l-arjau.html>

l'arjau

REVISTA CULTURAL

Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols

Núm. 81 DESEMBRE 2018

Revista gratuïta

